

שלב ג: מ־8 בינואר 2024

האירועים המרכזיים בלחימה

בעת הצגת התוכניות לקבינט המלחמה לראשונה, בשבוע השני ללחימה, הציג צה"ל את שלב ג כשלב שבו יעברו הכוחות מלחימה עצימה לפשיטות ממוקדות על בסיס מודיעין ובמתכונת של תעסוקה מבצעית. אולם למעשה המשיכו כוחות גדולים לשהות בשטח, ומחיר הנפגעים לא פחת: ב־21 בינואר 2024 נפלו 21 לוחמים בקריסת מבנים באל־מע'אזי. בה בעת המשיך צה"ל לרשום הישגים בשטח. בסוף פברואר 2024 חולצו בחיים החטופים פרננדו מרמן ולואיס הר בפשיטה על מבנה ברפיח במבצע "יד זהב", ומאוחר יותר חולצו מספר גופות של חטופים והובאו לישראל. הדגש בדיווחים היה שהכוחות נטלו סיכונים של ממש במשימה זו.

באותם ימים הכריז צה"ל על הכרעת חטיבת ח'אן יונס. בעקבות לחימה מוצלחת בתת־קרקע נהרגו מחבלים, ונחשף תוואי מנהרות משמעותי באורך של עשרה קילומטרים, שעבר בין היתר ביעדים אזרחיים – בית חולים ואוניברסיטה.

בינתיים המשיכו כוחות צה"ל בפעילותם ברצועה, ובאמצע מארס 2024 החלו במבצע "ניתוח מקומי", שבמהלכו השתלטו מחדש על בית החולים שיפא. בית החולים נכבש לראשונה בנובמבר 2023, אך חזר לשמש את מחבלי החמאס והג'יהאד האסלאמי לאחר שצה"ל נסוג ממנו.

בסיום המבצע ב־1 באפריל 2024 נרשמה הסלמה בגזרה אחרת; כטב"ם, ששוגר על ידי מיליציות פרו־איראניות בעיראק, פגע בבסיס חיל הים באילת וגרם נזק למבנה, אף שלא היו נפגעים בנפש. מספר שעות לאחר מכן הפציצו מטוסי קרב ישראליים את מבנה הקונסוליה האיראנית בדמשק, הסמוכה לשגרירות האיראנית. בתקיפה נהרגו חסן מהדוי, בכיר במשמרות המהפכה, ששימש כמפקד כוח קודס בסוריה, וכן 16 בני אדם נוספים. ב־2 באפריל 2024 התבצעה תקיפה של צה"ל בדיר אל־בלח, ובמהלכה נהרגו שבעה אזרחים זרים, עובדי ארגון המטבח העולמי (WCK) – ארגון סיוע הומניטרי. השלכות אירוע זה היו משמעותיות במיוחד בשל הקשר האישי של נשיא ארצות הברית ביידן לראש הארגון הבין־לאומי שנפגע.

תשומת הלב הציבורית התמקדה באפשרות של תגובה איראנית על חיסול מהדוי בעקבות איומים מפורשים שהגיעו מטהרן. ההמתנה המתמשכת, אל מול העובדה שפיקוד העורף

"חרבות ברזל" – השנה הראשונה: תמורות ביחסי צבא-חברה / עידית שפרן גימלמן, עפר שלח, ענת שפירא, ירדן אסרף ודנה קריינאלי

הותיר את ההנחיות לציבור כבשגרה, הגבירה את הביקורת על כך שאין שינוי בהנחיות, לנוכח החרדה וחוסר הוודאות של הציבור הישראלי בנוגע לממדי התקיפה ולאופיה.

בלילה שבין 13 ל-14 באפריל 2024 נורו משטח איראן לישראל יותר מ-300 חימושים מסוגים שונים, כולל טילים בליסטיים וכטב"מים. 99 אחוזים מהם יורטו על ידי מטוסי קרב של חיל האוויר, מערכות ההגנה האווירית של ישראל ומערכות ההגנה של שותפותיה בהפעלה ראשונה של "הגנה אווירית אזורית" בהשתתפות מדינות באזור, ארצות הברית ומדינות נוספות.

באפריל 2024 – לאחר ויכוח ארוך, שגם ממנו לא נעדרו סממנים פוליטיים בנוגע למבצע קרקעי ברפיח – נכנס צה"ל לראשונה לאזור העיר, ובה בעת חזר לפעול במקומות בצפון הרצועה שבהם כבר תמרן בשלב ב – שכונת זייתון, ג'באליה, בית חאנון ובית לאהיא. השיח הציבורי התמקד בהשלכות הכניסה הקרקעית לרפיח: ההיבט הבין-לאומי – לנוכח התנגדותו של הממשל האמריקני והטענות שייגרם משבר הומניטרי כבד באזור שאליו נמלטו יותר ממיליון פליטים עזתים; ההיבט של שמירת ביטחונם של החטופים והחשש למחיר הנפגעים הכבד שייגבה במהלך כזה. בערב יום הזיכרון 2024 פרסם משרד הביטחון כי 643 חללי צה"ל נפלו עד אז במלחמה.

ב-15 ביוני 2024 אירע אחד האסונות הקשים מאז תחילת המבצע הקרקעי; מטען חבלה גרם לפיצוץ נגמ"ש הנדסה (נמר"ה), שהכיל עשרות קילוגרמים של חומר נפץ והביא למותם של שמונה לוחמי צה"ל ברפיח. אירוע זה התווסף לשני אירועים דומים במהלך התמרון: האירוע הראשון הוא פיצוץ הנמ"ר של לוחמי גבעתי כתוצאה מירי נ"ט בעיר עזה בתחילת התמרון, שבו נהרגו 11 לוחמים. האירוע השני הוא פגיעת טיל נ"ט בנמר"ה בח'אן יונס במארכס 2024, שהביא לנפילתם של ארבעה לוחמי הנדסה.

ב-13 ביולי 2024 מימשה מערכת הביטחון את אחד היעדים הסמליים המרכזיים של המלחמה; מוחמד דף, האדריכל הצבאי של מתקפת 7 באוקטובר ומי שחמק מניסיונות חיסול רבים ב-20 השנים שקדמו למלחמה, חוסל יחד עם מפקד חטיבת ח'אן יונס בהפצצה של חיל האוויר. במקביל הבינו אזרחי ישראל שהמערכה אומנם ממוקדת בעזה, אך מתרחשת ברחבי המזרח התיכון כולו; כטב"ם ששיגרו החות"ים מתימן התרסק בלב תל אביב, סמוך לשגרירות ארצות הברית, וגרם למותו של אדם ולפציעתם של שבעה אחרים. בתגובה יצאה ישראל למבצע "יד ארוכה" בתימן, שבמהלכו תקפו מטוסי קרב ישראליים בנמל חודיידה מחסני אמל"ח איראניים, מתקני זיקוק נפט ותחנת כוח בעיר שנחשבת

לצינור האספקה החות'י. כתוצאה מהתקיפה הובערו שרפות ענק, ודווח כי בתקיפה נהרגו ונפצעו עשרות בני אדם.

שינויי מדיניות בנוגע לכוח האדם

בפברואר 2024 פורסמו התיקונים לחוק שירות החובה ושירות המילואים, ולפיהם מספר ימי המילואים לשנה לחייל יעלה מ-54 ימים במשך שלוש שנים ל-42 ימי מילואים בשנה אחת, וכן מ-84 ימים לקצין במשך שלוש שנים ל-55 ימים בכל שנה. בהמשך, לאחר שדיווח צה"ל כי הוא זקוק לתוספת מיידית של 7,000 חיילים, הציע משרד האוצר לפתור את משבר כוח האדם של חיילי המילואים באמצעות גיוס חיילים בגיוס סדיר ולא בגיוס מילואים. זאת לאחר שעלה מהחישוב כי מילוי המחסור בכוח אדם בצה"ל באמצעות הגדלת מספר המשרתים בשירות הסדיר הוא זול ומשתלם יותר למשק מאשר באמצעות גיוס מילואים, בפרט שאין בהצעתם כל התייחסות לגיוס חרדים. יתרה מכך, לנוכח צורכי הביטחון והנפגעים הרבים במלחמה העריך אגף כוח אדם שיהיה צורך בעוד 34 אלף משרתים נוספים (אל מול התכנון שקדם למלחמה) למשך השנים הבאות.

בעקבות ההסלמה בגזרה הצפונית החליטה הממשלה ביוני 2024 לאשר צו גיוס ל-350 אלף חיילי מילואים עד סוף אוגוסט 2024. בשלב זה נמצאו בסד"כ המילואים משרתים שהיו בסבב השני או השלישי שלהם בשנה אחת. במקביל לכך שב לכתורות חוק הגיוס, לאחר שבתחילת יוני 2024 החליט ראש הממשלה לקדם את הצעת החוק של חבר הכנסת בני גנץ מהכנסת הקודמת חרף התנגדות היועצת המשפטית לממשלה. הצעת החוק עברה בכנסת בקריאה ראשונה, ולאחריה הוגשה לבג"ץ עתירה שהתקבלה פה אחד בנימוק הבא:

לא נתונה למדינה הסמכות להורות על הימנעות גורפת מגיוסם, ועליה לפעול בהתאם להוראות חוק שירות ביטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986. [...] בהיעדר מסגרת חוקית לפטור מגיוס, לא ניתן להמשיך ולהעביר כספי תמיכות לשיבות ולכוללים עבור תלמידים שלא קיבלו פטור או ששירותם הצבאי לא נדחה.²⁶

בעקבות דברי נציג צה"ל במהלך הדיון בבית המשפט פסק בג"ץ כי צה"ל יוכל לגייס כ-3,000 חיילים מקרב בני הציבור החרדי בשנת הגיוס הקרובה. בהמשך לפסיקת בג"ץ ביולי 2024 שלח צה"ל צווי גיוס ל-1,000 תלמידי ישיבות בגיל גיוס במתכונת של שלוש פעימות. אותרו תלמידי ישיבות שקיבלו תלוש שכר (שהעיד על

²⁶ פסק דין בתיק בג"ץ 6198/23.

כך שהם עובדים ואינם נמצאים רוב הזמן בישיבה), בעלי סמרטפון או כאלה שלא נכחו בישיבה בביקורות הנוכחות שביצע המשרד לשירותי דת. במהלך הפעימות הקפיד צה"ל להדגיש באמצעי התקשורת כי אין לו אף שאיפה לשנות את תפיסת העולם החרדית וכי גובש מתווה לגיוס חרדים שמותאם לשמירה על תפיסתם הדתית תוך כדי שירות. כחלק מהמתווה ייבחנו המתגייסים במבחן דפ"ר מותאם ביום הגיוס, ויעברו טירונות המותאמת לאורח חייהם.

בפתחו של אוגוסט 2024, שבועות אחדים לאחר שליחת צווי הגיוס, הגיעו מועדי גיוס החרדים שזומנו בפעימה הראשונה, והוכתרו ככישלון. זאת לאחר שרק עשרות התייצבו בבסיס הקליטה והמיון בשני ימי המיון מתוך 1,000 שזומנו, וחרף ניסיונות הקצונה הבכירה באגף כוח אדם לקיים ערוץ תקשורת פעיל מול רבנים מתונים וראשי ישיבות, כדי להצליח במהלך הזה. בצה"ל העריכו כי הסיבות לכך היו ההפגנות האלימות שערכו אברכים מחוץ לבסיס הקליטה והמיון, שהתכוונו למנוע את גיוסם של אלו שזומנו (וזה אכן הרתיע מתגייסים רבים), וכן השפעתם של איומים ולחצים כבדים שהופעלו במקביל מצידם של פוליטיקאים חרדים, רבנים בכירים ועסקנים מהמגזר. בתחילת ספטמבר 2024 דווח בתקשורת כי ראש הממשלה התחייב להעביר את חוק הגיוס לפני אישור התקציב.

התפטרות בכירים ומינויים בצבא

עם הירידה בעצימות הלחימה גברה גם הדרישה מכל הדרגים להכיר באחריותם למחדלי 7 באוקטובר ולממש אותה באמצעות עזיבת תפקידם. אולם בשל העובדה שראש הממשלה נתניהו – להבדיל משר הביטחון וראשי המערכות הביטחוניות – סירב לקחת אחריות בפומבי, ומתוך הכרה בכך שסביבתו של נתניהו פועלת באופן אקטיבי להכפשת ראשי הארגונים הביטחוניים כדי להטיל את האחריות עליהם בלבד, דרישה זו התערבבה באופן בלתי נמנע עם הוויכוח הפוליטי שפילג את ישראל קודם ל-7 באוקטובר.

ב-22 באפריל 2024 פרסם ראש אגף המודיעין האלוף אהרון חליוה מכתב התפטרות, והוא נכנס לתוקפו ביולי 2024. באותו היום הודיע האלוף יהודה פוקס על פרישתו מתפקיד מפקד פיקוד המרכז. פוקס לא היה מעורב באירועי 7 באוקטובר ברצועת עזה, אבל הדיווחים העיתונאיים, שלפיהם פרישתו נבעה מתחושה קשה של חוסר גיבוי לנוכח ההתקפות הרבות עליו מצד המתנחלים ונציגיהם במערכת הפוליטית, יצרו חיבור בין פרישתו לוויכוח הפנימי המתעצם.

פרישתם של חליוה ופוקס הגבירה גם את העיסוק בכך שכחצי שנה לאחר תחילת המלחמה צה"ל עוד לא פרסם אף תחקיר על אירועי 7 באוקטובר. במארכ 2024 הודיע דובר צה"ל כי הרמטכ"ל הלוי החליט להתחיל בתחקירים פנימיים בצבא, שמטרתם הוגדרה "ללמוד ולהפיק לקחים בצה"ל כדי לשפר את האפקטיביות בלחימה הנוכחית, להיערך למערכה הבאה, לחזק את מאמץ חזרת היישובים והגנתם, וכן לבנות את כשירות צה"ל ולפתח את בניין הכוח שלו".²⁷ המועד שהוגדר לתחילת הצגת התחקירים בפני המטה הכללי היה תחילת יוני 2024.

ב־9 ביוני 2024 התפטר קצין בכיר נוסף שהודה באחריותו לאירועי 7 באוקטובר, תת־אלוף אבי רוזנפלד, מפקד אוגדת עזה. זה קרה במקביל לפרסום התחקיר הצבאי הפנימי הראשון שנמסר לציבור – תחקיר האירועים בקיבוץ בארי. התחקיר הוצג בפני הרמטכ"ל ב־2 ביולי 2024, לאחר מכן הוא הוצג לתושבי הקיבוץ, ובסופו של דבר הוא פורסם לציבור ב־11 ביולי 2024.

בשבועות שלאחר ההתפטרות התרבו הדיווחים על סבב המינויים במטה הכללי, שיסכם רב־אלוף הלוי. הם לוו בביקורת קשה מצד מי שטענו שאין זה הוגן או הגיוני שרמטכ"ל אשר האשמה במחדל הביטחוני הגדול בתולדות ישראל מונחת גם לפתחו, ימנה את המפקדים שישקמו את הצבא "ביום שאחרי".

בהמשך למגמה של חזרה לוויתור הפוליטי רבו גם הדיווחים כי גורמים בקואליציה מבקשים לנרמל את השיח על ממשל צבאי ישראלי ברצועת עזה "ביום שאחרי", וזה לא נכלל במטרות המלחמה המוגדרות. כך דווח בתקשורת שמערכת הביטחון התבקשה לבחון את החלופות השונות לשלטון חמאס ברצועת עזה. נושא זה פילג גם את הצמרת המדינית עצמה; ראש הממשלה תמך ברעיון הממשל הצבאי, וכך גם עשה שר האוצר סמוטריץ', שנימק כי ניתן יהיה לפקח באופן הזה על חלוקת הסיוע ההומניטרי עד שתקום ישות אזרחית ללא זיקה לטרור. לעומתם טען שר הביטחון גלנט במסיבת עיתונאים כי ממשל צבאי ישראלי בעזה יגבה מחיר גבוה בדם ובכסף, וכי אסור לישראל לשלוט אזרחית ברצועת עזה.

אמירות פומביות אלה השיבו לכוותרות את הקרע בצמרת הממשלה, שתסס מתחת לפני השטח בשאלות של אחריות למחדל. היו בו גם משקעים מהימים שלפני המלחמה, אך בימי הלחימה העצימה הם נדחקו הצידה. קרע זה יהיה נושא פוליטי בולט בחודשים הבאים, ויגיע לשיאו בפיטורי שר הביטחון גלנט בידי ראש הממשלה בנובמבר 2024.

²⁷ "מטרת התחקיר היא אחת – למידה: הופצה פקודת התחקירים הפנימיים בעקבות המלחמה", אתר צה"ל, 7 במרץ 2024.

פגיעה באזרחים ולגיטימציה בין-לאומית

בליל 29 בפברואר 2024 ועל רקע תקרית בעת חלוקת סיוע הומניטרי – שהביאה למותם של כ-100 פלסטינים כתוצאה מדוחק, ממנוסת עדר ומדריסה בעת שיותר מעשרת אלפים פלסטינים עטו על הסיוע ההומניטרי – שאלת "היום שאחרי" קיבלה פעם נוספת בולטות גבוהה בשיח הציבורי. התקרית הציפה את המשמעויות של שליטה אזרחית ברצועת עזה. אחת התקריות החמורות ביותר של צה"ל ברפיח מן ההיבט של לגיטימציה בין-לאומית התרחשה ב־26 במאי 2024, וממחישה את משמעות השליטה הישראלית בשטח. התקרית התרחשה יומיים לאחר החלטת בית הדין הבין-לאומי לצדק בהאג, שהורה לישראל להפסיק את התמרון ברפיח בעקבות התלונה שהגישה דרום אפריקה נגדה בגין רצח עם. תקיפת חיל האוויר – שבוצעה כדי לחסל שני מחבלי חמאס שנמצאו קילומטר וחצי סמוך לשטח ההומניטרי שבו שהו עקורים – הביאה באופן לא מכוון להצתת שרפה גדולה. השרפה התפשטה אל אוהלי העקורים, וכתוצאה ממנה נספו עשרות אנשים, בהם ילדים. צה"ל טען כי התחמושת שבה נעשה שימוש בתקיפה, לא הייתה יכולה לבדה להצית אש בממדים שנצפו, וכי הוא מעריך שהשרפה פרצה בעקבות סמיכותו של מחסן נשק של חמאס, שהתפוצץ מרסיס שניתז ממקום התקיפה. אולם הנזק התודעתי כבר התחולל, וכל הסבר או ראייה מטעם צה"ל סופקו מעט מדי ומאוחר מדי.

בתחילת יוני 2024 דווח כי צה"ל השלים את השתלטותו על ציר פילדלפי עד הים, וכי אותרו והושמדו מנהרות רבות ואמצעי לחימה. לצד התקיפות במרכז הרצועה חולצו בחיים ממחנה נוסיראת ארבעה חטופים בפעולה צבאית שכונתה לימים מבצע "ארנון", על שם ארנון זמורה ז"ל, לוחם הימ"מ שנהרג במהלך הפעולה.

הצלחת הפעולה להשבתם בחיים של ארבעה חטופים סיפקה רגע נדיר של רוממות רוח והתרגשות ציבורית אמיתית, ובה בשעה הדגישה עוד יותר את העובדה שהמאמצים הצבאיים הגדולים להשבת חטופים הניבו תוצאות דלות: שמונה חטופים הוחזרו בחיים מתחילת הלחימה, לעומת עשרות שנהרגו אחרי 7 באוקטובר, חלקם מאש צה"ל או כתוצאה מפעילותו באזור שבו הוחזקו. ההבנה ששחרור מספר משמעותי של חטופים ייתכן רק בעסקה – ושעסקה כזו תיתכן רק אם תהיה הסכמה להפסקת הלחימה במתכונתה הנוכחית – חידדו את המצב העגום, שבו גם הסוגיה ההומניטרית הקשה בתולדות ישראל הפכה לנושא פוליטי שבמחלוקת. נושא נוסף שהיה במחלוקת היה עתידו של ציר פילדלפי. בסוף אוגוסט 2024 קיבל הקבינט המדיני-ביטחוני החלטה – בניגוד לעמדת שר הביטחון, ולפיה תישאר ישראל בציר פילדלפי בכל מקרה.

העברת מרכז הכובד למערכה בצפון

מאז תחילתו הלא רשמית של שלב ג' תמכו גורמים בצה"ל במתווה להשבת חטופים, שנוסף למשמעותו המוסרית-הומניטרית יאפשר להנמיך את האש בעזה ולהפנות את כובד המשקל לצפון, שם ניהלו ישראל וחזבאללה מלחמת התשה מאז 8 באוקטובר 2023. ואולם ישראל התמידה במדיניות של גלישה למערכה רחבה בלבנון, עד שהגיע צבר של אירועים, ובאופן לא לגמרי מתוכנן גרם להסטת מרכז הכובד לצפון.

ב-27 ביולי 2024 פגעה רקטת פלק-1 ששיגר חזבאללה במגרש כדורגל במג'דל שמס, וגרמה למותם של 12 ילדים ובני נוער ולפציעתם של 34 בני אדם נוספים. זו הייתה הפגיעה הקשה ביותר באוכלוסייה האזרחית בישראל במלחמה לאחר 7 באוקטובר. לאחר ארבעה ימים חוסל בתקיפה אווירית ממוקדת בביירות פואד שוכר, שכונה "רמטכ"ל חזבאללה". שעות ספורות לאחר מכן נהרג ראש הלשכה המדינית של חמאס אסמאעיל הנייה בפיצוץ בטהרן. שני אירועים אלה, שעל פי הדיווחים לא היה ביניהם קשר מתוכנן, העבירו באחת את מלוא תשומת הלב אל עמוד השדרה של "ציר ההתנגדות" – איראן וחזבאללה. יש לציין כי ישראל לא נטלה אחריות רשמית להריגת הנייה, אולם בדצמבר 2024 ציין שר הביטחון ישראל כ"ץ כי ישראל הייתה אחראית לפעולה.

ימים אחדים לאחר מכן פתח צה"ל במתקפת מנע בלבנון לאחר שהתקבלה אינדיקציה מודיעינית למתקפה צפויה מצד חזבאללה. במהלך המתקפה הושמדו 6,000 קני שיגור והותקפו תשתיות נוספות. זו הייתה תחילתה בפועל של המערכה העצימה נגד חזבאללה בלבנון, שיחד עם חילופי האש עם איראן תהיה במוקד המלחמה בחודשים הבאים.

פרשת שדה תימן

בעוד הציבור היה דרוך והמתין לתגובה הצפויה מאיראן ומלבנון, התלקח הוויכוח הפנימי בנוגע לאירוע נפיץ במיוחד. ב-29 ביולי 2024 פשטה מצ"ח על מתקן הכליאה למחבלי חמאס בשדה תימן בהמשך לחקירה של התעללות חיילי מילואים במחבלים, שהיו כלואים שם. תצלומי הפשיטה הופצו ברשתות החברתיות, וגרמו לסערה ולהגעה למקום של פעילי ימין, ביניהם חברי כנסת מהקואליציה. חבר הכנסת צבי סוכות אף פרץ לבסיס. מאוחר יותר באותו ערב השתתפו חברי כנסת באירוע דומה בבסיס בית ליד, שאליו נלקחו החיילים החשודים לחקירה. כדי לפזר את המהומות, הוקפצו שני גדודי נח"ל מרצועת עזה, ואף הרמטכ"ל הגיע למקום.

בעוד הרמטכ"ל גיבה באופן מלא את הפרקליטות הצבאית ואת מצ"ח, ראש הממשלה ושר הביטחון הסתפקו בגינוי הפריצה לבסיסים. הסערה הציבורית בנושא לא דעכה ואף גברה בעקבות השתלחויות של חברי ממשלה בפרקליטה הצבאית הראשית בתקשורת וברשתות החברתיות. כאשר הנושא נידון בישיבת קבינט, רב־אלוף הלוי התייחס להשתלחויות הללו כהסתה. בתגובה לכך השוו זאת השרים מירי רגב ויריב לוין להסתה נגד ראש הממשלה, והוא ביקר את הרמטכ"ל ואמר "לא מוכן שתטיף להם".²⁸

סוגיית החטופים

במהלך כמעט כל השלב השלישי בלחימה התקיים משא ומתן בין ישראל לחמאס בתיווך של ארצות הברית, מצרים וקטאר, ובנקודות שונות נטלו לידיהן מדיניות שונות את ההובלה בתיווך. המשא ומתן ידע עליות ומורדות. לעיתים תכופות דווח בתקשורת כי הצדדים קרובים לסיכום, אך בהמשך דווח על משבר במגעים ועל התרחקותה של עסקה אפשרית. ניהול המשא ומתן בצד הישראלי לווה תכופות בהאשמות של גורמים שונים כי ראש הממשלה אינו מעוניין בעסקה ואף מסכל אותה ומגביל את צוות המשא ומתן. מנגד התפרסמה ביקורת של גורמים פוליטיים על צוות המשא ומתן. ניהול המשא ומתן היה גם ביטוי לנקודת מחלוקת מרכזית ביחסי ישראל וארצות הברית; מספר פעמים יוחסו לבכירים אמריקנים, ובכלל זה לנשיא ביידן עצמו, אמירות שלפיהן נתניהו פוגע במשא ומתן.²⁹ עם זאת הבהרות רשמיות שפרסמה ארצות הברית הטילו לרוב את האחריות לכישלון המגעים על חמאס.

בסוף אפריל 2024 שודר בערוצי התקשורת הישראליים סרטון של חטוף שצולם על ידי חמאס, בהסכמת משפחתו. זאת בניגוד למדיניות שאפיינה את חודשי הלחימה הראשונים (למעט שידור הסרטון של מיה שם), ועל פיה נמנעו ערוצי התקשורת משידור סרטונים אלו מתוך תפיסה כי הדבר מבטא כניעה ללחץ פסיכולוגי מצד חמאס.

השלב השלישי בלחימה התאפיין גם בריבוי הודעות מצד דובר צה"ל על מותם של חטופים. בחלק ניכר מההודעות נטען כי החטופים נרצחו במהלך מתקפת 7 באוקטובר, וגופתם מוחזקת ברצועה. ככל שהתרבו הודעות כאלה, נוצר בקרב מגזרים מסוימים בציבור שיח המטיל ספק באמינותו, וכפועל יוצא מכך גם באמינותו של דובר צה"ל. מגמה זו הגיעה

²⁸ איתמר אייכנר, "הרמטכ"ל התעמת עם נתניהו והשרים, גלנט היה בהלם: 'לא מאמין למה שאני שומע' | הציטוטים מהבור", Ynet, 9 באוגוסט 2024, <https://tinyurl.com/yffn75xt>.

²⁹ נתן גוטמן וסולימאן מסוודה, "הריאיון הדרמטי של ביידן: נתניהו פוגע בישראל", כאן, 9 במרס 2024, <https://tinyurl.com/y9h73bht>.

לשיאה עם הודעתו של דובר צה"ל על מותו של החטוף רון בנימין וחילוץ גופתו מעזה ב־18 במאי 2024. כמו כן רבו בשלב זה הודעות על חטופים שנרצחו במהלך השבי ועל חטופים שמתו כתוצאה מפעולות צה"ל. כך למשל בתחילת ספטמבר 2024 חולצו מעזה גופותיהם של שישה חטופים אשר ככל הנראה נרצחו זמן קצר לפני שגופותיהם חולצו. יתר על כן, בעקבות פרסומים בתקשורת הודה צה"ל בספטמבר כי אליה טולדנו, ניק בייזר ורון שרמן נהרגו ככל הנראה כתוצאה מפעולות צה"ל.

יש לציין כי לאחר חילוץ שש גופות החטופים נרשמה תנופה מסוימת במחאה הציבורית בקריאה לעסקת חטופים. ההסתדרות אף הכריזה על שביתה כללית, אשר בסופו של דבר נחשבה לא לגיטימית לאחר שבית המשפט קבע כי היא שביתה פוליטית. אירוע זה הוביל גם לאיחוד "רשמי" של הפגנות המחאה במוצאי שבת בתל אביב – הפגנת "מטה משפחות החטופים" ו"מחאת קפלן".

מלבד ההודעות בדבר מותם של חטופים וחילוץ גופות חטופים מרצועת עזה, כלל השלב השלישי של המלחמה שלוש פעולות מוצלחות של חילוץ חטופים בחיים. בפברואר 2024 חולצו החטופים פרננדו מרמן ולואיס הר מדירה בעזה. ביוני 2024 חולצו ארבעה חטופים – נועה ארגמני, שלומי זיו, אלמוג מאיר ג'אן ואנדריי קוזלוב משתי דירות שונות במחנה הפליטים נוסיראת במבצע "ארנון", ובאוגוסט 2024 חולץ החטוף פרחאן קאדי ממנהרה ברפיח.

יחס הממשלה והצבא למפונים

בתחילת ינואר 2024 דווח כי צה"ל נערך להשבת התושבים לחלק מהיישובים בדרום במרחק 4–7 קילומטרים מהגבול, וכי הצבא גיבש תוכנית לאבטחה משופרת של היישובים בהתאם למרחק מרצועת עזה ולצורכי הביטחון של היישובים השונים. כל יישוב אמור היה לקבל מעטפת הגנה מותאמת לו. במקביל לכך החלו לפעול ביישובים שירותים ציבוריים ובפרט שירותי תחבורה ובריאות. לצד זאת הודיעו משרד החינוך ומנהלת תקומה ב־7 בינואר 2024 על תוכנית לחזרת תלמידי שדרות והמועצה האזורית שער הנגב למוסדות החינוך באתרים המרוחקים מגבול הרצועה בפברואר 2024.

בסוף פברואר 2024 פרסם צה"ל את רשימת היישובים בנגב המערבי הנמצאים במרחק של עד ארבעה קילומטרים מהגבול, אשר אין מניעה ביטחונית לחזרת התושבים אליהם. רשימה זו פורסמה ימים אחדים אחרי שנחשף מתווה עידוד החזרה של התושבים ליישובי הנגב המערבי. המתווה קבע כי החזרה תתאפשר מ־1 במארס 2024, ומי שיבחרו להישאר

בבתי המלון ויכלו להמשיך ולשהות בהם עד ל־7 ביולי 2024 וכך להשלים את שנת הלימודים במקום הפינוי. מי שיבחר להמשיך ולשכור דירה יוכל להמשיך ולקבל מענק יומי מופחת. כמו כן סוכם על מענקי הסתגלות שיחולקו לתושבים שיחזרו, אשר יופחתו באופן הדרגתי בהתאם למועד החזרה ליישוב, כדי לתמרץ את התושבים לחזור ליישובים.

ב־15 באוגוסט 2024 הפסיקה המדינה באופן רשמי את מימון המלונות למפוני הנגב המערבי, והרוב המכריע של התושבים חזר ליישובים שלא הייתה מניעה שיקומית או ביטחונית לשוב אליהם. על פי נתוני המדינה מתוך כ־67 אלף תושבים שפנו בסך הכול בדרום, 51 אלף חזרו לבתיהם עד אמצע ספטמבר 2024 ולגבי 16 אלף לא היו נתונים בנמצא. עבור תושבי הצפון המפונים התאפיין שלב ג של המלחמה בהסלמה הדרגתית של הלחימה, אשר לא זו בלבד שלא אפשרה את חזרתם לבתיהם, אלא אף הטילה צל כבד על האופק לאפשרות שכזו. עד ינואר 2024 היה עיקר שיגורי הרקטות לעבר ישראל מדרום, אולם מ־פברואר 2024 נרשמה הסלמה ניכרת בהיקף השיגורים מצפון; ביולי ואוגוסט 2024 כבר נורו יותר מ־1,000 רקטות מדי חודש מסוריה ולבנון לעבר יישובי הצפון, המפונים והלא מפונים.

לצד ההסלמה הביטחונית סבלו מפוני הצפון גם מהיעדר התייחסות ממשלתית הולמת. בעוד בדרום הוקמה מנהלת תקומה, והיה גוף אשר היה אחראי לטיפול במפונים ולשיקום יישובי הנגב המערבי – גם אם כזה שספג ביקורת מפי התושבים, בצפון לא הוקם כלל גוף שכזה. ב־21 בינואר 2024 התפטר טל בסכס, הפרויקטור האזרחי שמונה בסוף אוקטובר, והיה אמור להיות אמן על תכלול עבודת הממשלה לפתרון בעיות הנוגעות למפונים בצפון ובדרום. מספר חודשים לאחר מכן מונה פרויקטור מיוחד לצפון, אלא שהוא הודח בתוך יממה. בהמשך מונה לתפקיד האלוף (מיל') אליעזר צ'ייני מרום, שספג ביקורת מראשי הרשויות בצפון בעקבות התוכניות שהציג לשיקום הצפון. בין היתר, מסמך שכתב בנוגע לעקרונות המנחים לחזרה לצפון, עורר ביקורת נוקבת לאחר שכלל עקרונות מנחים כמו "לא ממציאים את הגלגל" ו"לא כל האוכלוסייה תחזור". במסמך נכתב כי "ייעשה מאמץ לתת מענה למרבית הצרכים – וזאת מתוך הבנה שתמיד יהיו לא מרוצים"³⁰. התבטאויות אלו יצרו רושם כי הממשלה אינה מתכוונת להשקיע מאמצים נרחבים במענה לצורכי תושבי הצפון. למעשה עד אמצע ספטמבר 2024 היה מינויו של מרום מוטל בספק בשל

30 מיכאל שמש, "תוכנית שיקום הצפון – והנזיפה בפרויקטור: 'לא מקובל עליי'", כאן, 10 בספטמבר 2024, <https://tinyurl.com/axmtzps4>

התבטאויות אלה ומאבקי כוח במשרד ראש הממשלה. כמו כן עד השלמתו של חיבור זה טרם הובהרו התוכניות האופרטיביות לשיקום הצפון.

הטמעת רעיון ההתיישבות המחודשת ברצועת עזה

חרף קביעתו של ראש הממשלה נתניהו כי התיישבות מחודשת ברצועת עזה ובשומרון אינה יעד ריאלי במלחמה, שרי ממשלה וחברי כנסת מהקואליציה החלו להטמיע את רעיון ההתיישבות המחודשת בתודעה הציבורית אף שלא נמצא בין מטרות המלחמה. ב־24 בינואר 2024, כשבועיים לאחר סיום התמרון העצים, נערך "כנס הניצחון", ובו קראו שרים וחברי כנסת ודמויות בולטות בימין להתיישב בחבל עזה ובצפון השומרון כתשובה לאירועי 7 באוקטובר. במהלך הכנס קראו שרים בולטים בממשלה לטרנספר, אולם קריאות אלה נורמלו בשל העובדה שהוצגו באופן מרוכך על ידם: "לעודד מרצון שילכו מכאן".³¹ כמו כן בלט במהלך הכנס טשטוש הגבולות בין הפוליטיקה לצבא עם הקרנת סרטון שבו היו מעורבים חיילים, ועליו הצבא לא הגיב עד מועד כתיבת מסמך זה.

בעקבות ריבוי התבטאויות של השרים בצלאל סמוטריץ' ואיתמר בן גביר הנוגעות ליישוב מחדש של תושבי עזה מחוץ לעזה, נרשמו עימותים אל מול מחלקת המדינה האמריקנית. חרף זאת ניתן היה ללמוד מהתבטאויות של בכירים בממשל האמריקני כי נתניהו ממשיך לשמר את הסטטוס קוו בנושא. כאשר אנתוני בלינקן, מזכיר המדינה האמריקני, ביקר בישראל וברשות הפלסטינית, הוא ציין כי התביעה נגד ישראל בבית הדין לצדק בהאג מופרכת והדגיש כי נתניהו הבטיח לו שעידוד הגירה מרצון מחוץ לעזה אינה המדיניות הישראלית. שבועיים לאחר מכן, ב־8 בפברואר 2024, אלפי מפגינים דרשו "הכרעה ברורה במלחמה וגביית מחיר יקר מהאויב" ב"עצרת הניצחון",³² שהתקיימה מול קריית הממשלה בירושלים, אף שלא הוגדרה באופן ברור מהי הכרעה בהקשר של המדיניות הישראלית ברצועה ב"יום שאחרי".

במהלך החודשים הבאים המשיך להיטמע רעיון ההתיישבות המחודשת בתודעה הציבורית, והוא הדהד גם בקרב הקצינים בדרגי הביניים. הייתה זו דוגמה נוספת לטשטוש הגבולות בין דרגי השטח בצבא ובין השדה הפוליטי. המחשה לכך הייתה באמירתו של

31 יורי ילון, "הקמת יישוב חרדי סמוך לרפיח וקריאות 'טרנספר' בנאום בן גביר: הקולות מכנס 'ניצחון לישראל' בירושלים", **ישראל היום**, 28 בינואר 2024, <https://tinyurl.com/5x8ny8t8>.

32 "ימין ושמאל דורשים ניצחון, תומכים בעצרת הניצחון", קמפיין גיוס המונים, 8 בפברואר 2024, <https://tinyurl.com/48f67pah>.

מפקד גדוד 82 בחטיבה 7 במהלך תדריך לכתבים ב־21 במארכ 2024, שלאחר הכניסה לרפיח הפתרון לצורך בהחזקת השטח הוא הקמת יישובים. בעקבות התבטאות זו זומן מפקד הגדוד לבירור אצל מפקד החטיבה ומפקד האוגדה וננזף פיקודית. לאחר הכניסה לרפיח הצהיר שר הביטחון גלנט ב־15 במאי 2024 (בהקשר של "היום שאחרי" ברצועה), כי ממשל צבאי יעלה בדם ובקורבנות וכי אסור לישראל לשלוח אזרחים ברצועה.³³ הצהרתו גררה ביקורת מהציבור, מחברי ממשלה ומראש הממשלה שהשיב כי הוא "לא מוכן להחליף את חמאסטאן בפתחסטאן".³⁴ באוגוסט 2024 היו שראו בציון 19 שנים להתנתקות מרצועת עזה תזמון הולם למימוש הרעיון. עשרות אזרחים ישראלים נבלמו על ידי הצבא לאחר שניסו לפרוץ את מעבר ארז, כדי לקיים תפילה בעזה. באותו החודש, בעקבות כוונת פעילי ימין וחברי כנסת לקיים עצרת בכניסה לציר נצרים לציון ט' באב, הכריז צה"ל על אזורים נרחבים בנגב המערבי כשטח צבאי סגור. כחודש לאחר מכן, ב־2 בספטמבר 2024, תת־אלוף ברק חירם נכנס לתפקידו כמפקד אוגדת עזה בטקס שנערך באופן חריג בשטח הרצועה.

תחקור מחדל 7 באוקטובר והאירועים שקדמו לו

בתחילת ינואר 2024 פורסם כי צה"ל הקים צוות חיצוני לחקירת מתקפת חמאס על יישובי הנגב המערבי ב־7 באוקטובר ואת הכשלים שקדמו לה. עוד פורסם כי הרמטכ"ל לשעבר שאול מופז יעמוד בראש הצוות שייקחו בו חלק מפקד פיקוד הדרום לשעבר סמי תורג'מן וראש אגף המודיעין לשעבר אהרן זאבי־פרקש. הידיעה עוררה ביקורת חריפה בציבור ובקרב חלקים בדרג המדיני, בהם שרי הקבינט שתקפו את הלוי על ההחלטה: "אם הצבא עושה תחקירים, גם אנחנו רוצים לעשות בדרג המדיני".³⁵ בתגובה הדגיש הרמטכ"ל כי התחקיר יכול את בחינת המוכנות והכוננות של הצבא ושרשרת הפיקוד ולא יעסוק ברובד הלאומי־מדיני. כשלושה שבועות לאחר מכן, בצל הביקורת שנשמעה בקבינט, החליט הרמטכ"ל

³³ בר פלג ויהונתן לוי, "גלנט: לא אסכים לממשל צבאי ברצועה. קורא לנתניהו להכריז שזה לא יקרה", **הארץ**, 15 במאי 2024, <https://tinyurl.com/5fvm7vyz>.

³⁴ מורן אזולאי ואיתמר אייכנר, "גנץ גיבה את גלנט: 'דברי אמת'; נתניהו: 'לא מוכן להחליף את חמאסטן בפתחסטן'", **ynet**, 15 במאי 2024, <https://tinyurl.com/yc8uspmc>.

³⁵ אריאל כהנא ושירית אביטן כהן, "'אם הצבא עושה תחקירים, גם אנחנו רוצים לעשות': שרים תקפו את הרמטכ"ל – ישיבת הקבינט פוצצה | הציטוטים מהדין הסוער", **ישראל היום**, 5 בינואר 2024, <https://tinyurl.com/49tpzpa6>.

הלוי להקפיא את הוועדות החיצוניות שתכנן להקים לבחינת מחדל 7 באוקטובר עד לסיום התחקירים הפנימיים של צה"ל.

חרף ההתנגדות הציבורית לתחילת התחקירים הפיץ הרמטכ"ל את פקודת התחקירים הפנימיים ב־7 במארס 2024. עם הפצתה הובטח כי התחקיר הראשון בסדרת התחקירים על השתלשלות הלחימה ביום 7 באוקטובר בכל אחד מקיבוצי הנגב המערבי יפורסם ביוני 2024, וכי עיקרי התחקירים יוצגו לציבור לאחר שיוצגו לתושבים ולמשפחות השכולות. אולם גם לאחר תחילת התחקירים הפנימיים בצה"ל נמשכה המתחות בין הדרגים השונים באשר לאופן התחקור הראוי. ביטוי בולט לכך הייתה דרישתו של מבקר המדינה מתניהו אנגלמן מהרמטכ"ל ומראש הממשלה לשתף פעולה עם פעולות הביקורת של משרדו בעניין. בפנייתו לרמטכ"ל במאי 2024 ביקר אנגלמן את צה"ל. הוא טען כי לבקשת רב־אלוף הלוי הוא דחה בשלושה חודשים את הביקורת על מחדל 7 באוקטובר, ובכל זאת, לשיטתו, צה"ל אינו משתף פעולה עם מבקר המדינה.³⁶ לעומתו סבר הלוי כי יש להשלים קודם את התחקירים הפנימיים בצה"ל שנערכים כעת, וכי למפקדים אין קשב לעסוק גם בתחקירים וגם במאמץ המלחמתי לצד ביקורת נוספת של המבקר. לכן הוא ביקש לדחות את ביקורת המבקר בשלושה חודשים נוספים – לאוגוסט 2024, בהנחה שהתחקירים הצבאיים יוצגו ככל הנראה בחודשי הקיץ.

במקביל לתחקירים שבוצעו בצה"ל ועל ידי מבקר המדינה, מילאה התקשורת גם היא תפקיד מרכזי כמתחקרת המחדל. במהלך חודשי המלחמה פורסמו בצורה בולטת כתבות על כשלים מבצעיים של גופים ויחידות בצה"ל, במיוחד של אגף המודיעין וחיל האוויר. נמשך גם העיסוק בשאלת קידומו של תת־אלוף ברק חירם בשל התנהלותו ב־7 באוקטובר וקבלת ההחלטות באירוע בני הערובה בבית של פסי כהן בבארי.

ביולי 2024 פורסם התחקיר הראשון בסדרת התחקירים, שמיקודו בקיבוץ בארי. ממצאי התחקיר הוצגו קודם לחברי קהילת בארי, למשפחות החטופים שנחטפו מבארי ולמשפחות השכולות. הרמטכ"ל הלוי סיכם את התחקיר, ולאחר מכן הוא הוצג לשר הביטחון גלנט. בטבח נרצחו 101 מחברי הקיבוץ ונחטפו לרצועת עזה 31 חברים. בקרב נהרגו ארבעה מחברי כיתת הכוננות של הקיבוץ בהם הרבש"ץ, 19 לוחמי צה"ל ושמונה משוטרי משטרת ישראל. צוות התחקור קבע כי צה"ל נכשל במשימת ההגנה על תושבי קיבוץ בארי. לעומת זאת גבורת תושבי בארי ולוחמי כיתת הכוננות של הקיבוץ ראויים לציון לשבח, והיא שהביאה

³⁶ יובל אראל ולי נעים, "מבקר המדינה: בשלה העת לביקורת בצה"ל – על הרמטכ"ל לשתף פעולה", N12, 1 במאי 2024, <https://tinyurl.com/mf3ncnfz>.

לייצב קו ההגנה בשעות הלחימה הראשונות ולבלימת התרחבות ההתקפה לשאר חלקי הקיבוץ. 340 מחבלים הסתובבו בקיבוץ בשעות השיא של הפשיטה, לעומת 26 לוחמים בלבד מכוחות צה"ל. חלק מהכוחות המתינו בחוץ ולא חתרו למגע, הקיבוץ נכבש ורק למחרת הסתיימה ההשתלטות עליו. כמו כן קבע התחקיר כי חילוץ בני הערובה מהבית של פסי כהן נוהל במקצועיות, והחלטותיו של תת־אלוף חירם היו סבירות.

היחס לדג הצבאי והמדיני ולהשגת מטרות הלחימה

תפיסות הציבור בנוגע לחימה

ההערכה לביצועי הכוחות והתמיכה בהמשך הלחימה בעזה

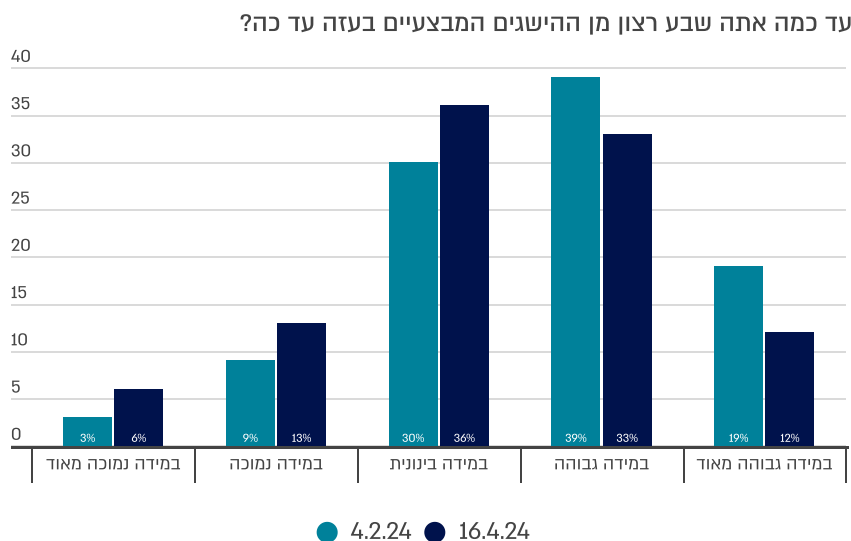
אף שלא הייתה הצהרה רשמית על המעבר לשלב ג, החל בסוף פברואר 2024 דיון נרחב בתקשורת בנוגע להמשך הלחימה. נשמעו דעות שונות, שלפיהן יש לשקול את הפסקתה במתכונת הקיימת לצורך השגת עסקת חטופים ומהלך מדיני, שייצור חלופה לחמאס בעזה ואף יאפשר שינוי אזורי נרחב אל מול "ציר ההתנגדות" בהובלת איראן.

התמיכה הציבורית בהמשך הלחימה לא פחתה, אך החזרה לוויכוח פנימי – שלא נעדר כמובן גם סממנים פוליטיים והשתלב בדרישה לקבלת אחריות למחדל 7 באוקטובר – השתקפה גם בדעת הקהל. כך למשל קיימת שונות שהולכת וגוברת בהערכת הביצועים בין גופי הצבא השונים, ואף קיים ספק שהולך וגדל ביכולת להשיג את מטרות המלחמה המוצהרות – הכרעת החמאס, הענקת ביטחון שיאפשר לתושבי הדרום לחזור לבתיהם ויצירת תנאים להשבת החטופים.

חיל האוויר, שלאחר 7 באוקטובר ספג ביקורת קשה בעקבות השאלה "איפה היה חיל האוויר?" במהלך התקיפה הרצחנית, זכה ככל שחלף הזמן להערכה רבה על תפקודו במלחמה. בסקר שנערך מיד (14–16 באפריל 2024) לאחר ליל התקיפה האיראנית ב־13–14 באפריל, 61 אחוזים מהנשאלים העניקו לחיל ציון מרבי (5 מתוך 5) על תפקודו מראשית המלחמה. אולם בסקר יותר מחצי מהנשאלים (58 אחוזים) השיבו כי המציאות הביטחונית אינה מאפשרת את חזרת רוב התושבים לנגב המערבי. כמו כן חלה ירידה של 7 אחוזים בשיעור הנשאלים שהגדירו את מידת שביעות רצונם מן ההישגים המבצעיים בעזה כמידת שביעות רצון גבוהה מאוד (5) בהשוואה לסקר הקודם שבו נשאלה השאלה (1–4 בפברואר 2024). במקביל ניתן לזהות עלייה של כ־6 אחוזים בשיעור הנשאלים שהגדירו את מידת שביעות

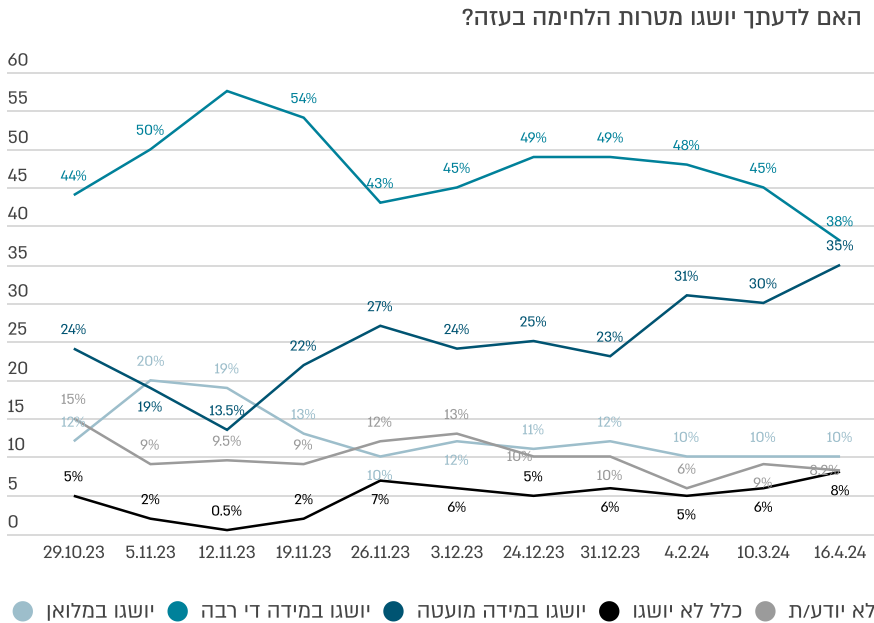
הרצון שלהם כמידה בינונית (3). הייתה אף ירידה של כ-6 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי מטרות המלחמה יושגו במידה גבוהה.

תרשים 46: שביעות הרצון מן ההישגים המבצעיים בעזה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2024

תרשים 47: השגת מטרת הלחימה בעזה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2024

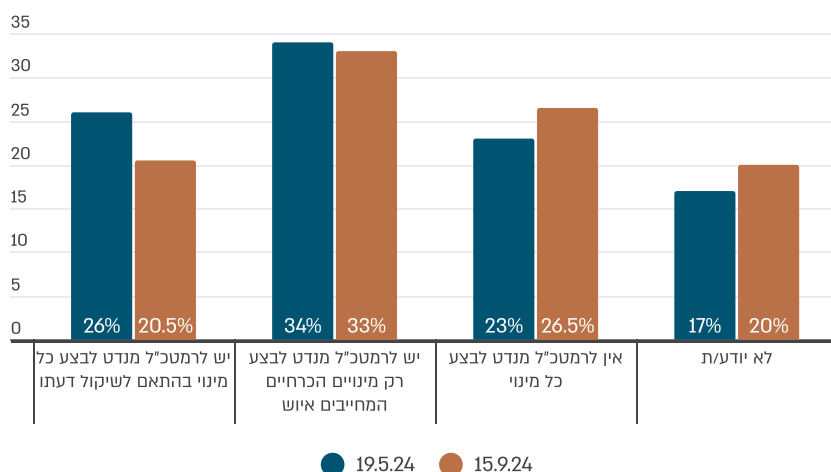
אותה שנות הייתה קיימת גם בין ההערכה לביצועי הצבא בלחימה ובין הביקורת על החלטות פיקודיות שנגעו לצה"ל כארגון. סקר המכון שנערך ב־16–19 במאי 2024, לאחר ההכרזה על המינויים הצפויים במטה הכללי, בדק האם הציבור סבור כי יש לרמטכ"ל מנדט לבצע סבב מינויים כזה. 34 אחוזים השיבו כי יש לרמטכ"ל מנדט לבצע רק מינויים הכרחיים המחייבים איוש, כ־26 אחוזים השיבו כי יש לרמטכ"ל מנדט לבצע כל מינוי בהתאם לשיקול דעתו, ו־23 אחוזים השיבו כי אין לרמטכ"ל מנדט לבצע כל מינוי. התפלגות זו מעידה כי הציבור הבחין בין הגיבוי שהוא נותן למפקדים לניהול הלחימה ובין הדרישה הברורה מהם לממש את אחריותם.

בסקר מאוחר יותר שנערך ב־12–15 בספטמבר 2024, לאחר טקס סיום התפקיד של ראש אגף המודיעין וכניסתו של אלוף שלומי בינדר לתפקיד, עלתה שוב הביקורת על המינויים. לכך נוספה גם ביקורת על ראוותנות הטקס, שהעידה לדברי המבקרים על ניתוק מרגשות הציבור. בהשוואה לסקר שנערך ב־16–19 במאי 2024 (סמוך להכרזה על סבב

המינויים), חלה ירידה של כ-5.5 אחוזים בשיעור הנשאלים הסבורים כי יש לרמטכ"ל מנדט לבצע כל מינוי בהתאם לשיקול דעתו (20.5 אחוזים), לעומת עלייה של כמעט 4 אחוזים בשיעור הנשאלים הסבורים כי אין לרמטכ"ל מנדט לבצע כל מינוי (26.5 אחוזים). שיעור הנשאלים הסבורים כי יש לרמטכ"ל מנדט לבצע רק מינויים הכרחיים המחייבים איוש, נותר יציב (33 אחוזים).

תרשים 48: מנדט הרמטכ"ל למנות אלופים למטה הכללי

לאחרונה ביצע הרמטכ"ל סבב מינוי אלופים למטה הכללי. האם אתה סבור כי לרמטכ"ל יש מנדט לבצע סבב מינויים כזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

התחדדות הסתירה בין מטרות המלחמה

בראשית שלב ג של הלחימה נדמה היה כי הסנטימנט הציבורי נוטה עדיין לתעדף את מטרת מיטוט חמאס על פני שחרור החטופים. כך למשל בסקר שקיים המכון בתחילת פברואר 2024, הצהירו 61 אחוזים מהנשאלים כי הם מסכימים עם הטענה ש"על צה"ל להמשיך בלחימה כל עוד לא מוטט שלטון חמאס, גם אם המשמעות היא שלא ניתן יהיה להחזיר את החטופים". 29 אחוזים הצהירו כי אינם מסכימים, ו-10 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. יש לציין כי בשאלה זו נרשמה שונות רבה על רקע של אמונה דתית; יותר מ-80

אחוזים מהנשאלים שהזדהו כדתיים השיבו כי אינם מזדהים עם הטענה, וכך גם 75 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כחרדים. כצפוי, בשל הפוליטיזציה של הסוגיה נרשמה גם שונות על רקע עמדה אידאולוגית; יותר מ-80 אחוזים מהמשיבים שהזדהו כימין, הצהירו כי הם מסכימים עם הטענה.

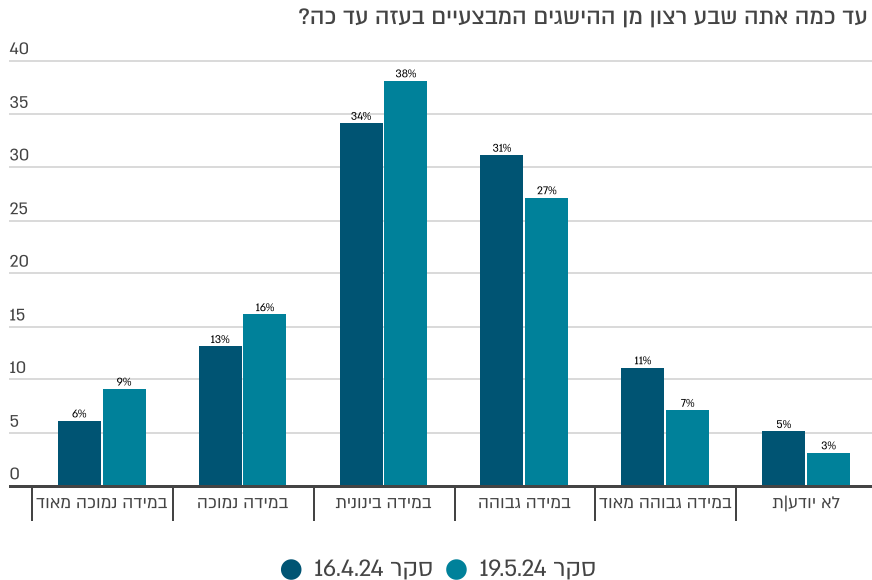
כמן כן 60 אחוזים מהנשאלים השיבו בשלילה באותו הסקר לשאלה "אם חמאס יתנה עסקה לשחרור חטופים בכך שקודם ישראל תפסיק את האש ותיסוג מעזה, האם לדעתך יש לקבל תנאי זה בתמורה לשחרור מיידי של כל החטופים, אזרחים וחיילים?" זאת בעוד 28 אחוזים השיבו בחיוב, ו-11 אחוזים השיבו שאינם יודעים. גם בשאלה זו נרשמה שונות משמעותית על רקע אמונה דתית; 71 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כדתיים ו-69 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כחרדים השיבו בשלילה. דווקא השונות על רקע עמדה אידאולוגית הייתה מצומצמת יותר; 66 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כימין השיבו בשלילה – פער נמוך יותר הן מהשונות על רקע עמדה דתית והן ביחס לשאלה הקודמת.

המענה לשתי שאלות אלו משקף תחושה שרווחה בשלב זה בקרב הציבור, כי עדיין ניתן להגיע להישגים מבצעיים משמעותיים, ומנגד כי עדיין לא הובטח ביטחונם של יישובי הדרום במידה מספקת – דבר שהשתקף גם בכך שבשלב זה מרבית המפונים בדרום טרם חזרו לבתיהם, ועל כן לא ניתן בהכרח לתעדף את מטרת שחרור החטופים על פני ביטחונם של תושבי הדרום.

המשך הלחימה ללא הישגים משמעותיים בחילוץ החטופים, מלבד חילוצם של החטופים פרננדו מרמן ולואיס הר בתחילת פברואר 2024, ושחיקה מסוימת בתפיסת הישגי הלחימה ככלל, הוביל לשינוי מסוים בסנטימנט הציבורי. בסקר שהתקיים ב-14–16 באפריל 2024, בתשובה לשאלה "עד כמה אתה מסכים או לא מסכים עם המשפט הבא: על צה"ל להמשיך בלחימה בעזה ללא קשר להשלכות הלחימה על הסיכויים להחזיר את החטופים", 54 אחוזים מהנשאלים השיבו אומנם בחיוב, אך 38 אחוזים השיבו בשלילה, ו-9 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. כצפוי, גם בתשובות לשאלה זו נרשמה שונות משמעותית על רקע אמונה דתית ועמדה אידאולוגית; בקרב נשאלים שהזדהו כדתיים היה שיעור המשיבים בחיוב 75 אחוזים, ובקרב נשאלים שהזדהו כימין הוא עמד על 70 אחוזים. יש לציין כי ניסוח השאלה במקרה זה אינו בהכרח מציג את המטרות כסותרות זו את זו, ועל כן קשה להסיק ממנו ביחס לעמדת הציבור בעניין תעדוף המטרות. עם זאת התשובות עדיין משקפות תמיכה רחבה יחסית (אם כי פחותה מבעבר) בהמשך הלחימה בעזה ללא קשר לסיכויים להחזרת החטופים.

המבצע ברפיח העמיד במוקד השיח את הסתירה בין מטרות המלחמה העיקריות בדרום: מצד אחד הכרעת החמאס ומצד שני השבת החטופים. בסקר המכון שנערך ב־16-19 במאי 2024, תמכו יותר מחצי מהנשאלים בהמשך הלחימה ברפיח בכל תנאי (54 אחוזים), ו־35 אחוזים השיבו כי הם תומכים בהמשך הלחימה ברפיח רק אם הלחימה אינה פוגעת בחתימה על הסכם להשבת החטופים. אף שהשיח התמקד באותה העת ברפיח, נרשמו בינתיים בצפון הרצועה פעולות צבאיות משמעותיות בסוגיית החטופים. במהלך פעולות אלה חולצו גופותיהם של שלושה חטופים שנרצחו ב־7 באוקטובר 2023 והוחזקו בג'באליה, וכן של ארבע גופות נוספות של חטופים, שהוחזקו במיקום אחר בצפון הרצועה. ככל שחלף הזמן והתחזקה התחושה כי לצה"ל לא נותרו מטרות של ממש ברצועה, ובצידה טענות כי לדרג המדיני יש עניין בהתמשכות המלחמה מטעמים פוליטיים, המשיכה שביעות רצונו של הציבור מן ההישגים המבצעיים בלחימה בעזה לרדת באופן עקבי. בסקר שהתקיים במאי 2024 חלה ירידה של יותר מ־4 אחוזים בקרב שיעור הנשאלים שהעידו על שביעות רצון במידה גבוהה מאוד – 5 (עד כדי 7 אחוזים בלבד). כמו כן הייתה עלייה (אם כי בטווח טעות הדגימה) של כ־3.5 אחוזים גם בקרב שיעור הנשאלים שדירגו את שביעות רצונם במידה נמוכה מאוד ונמוכה – 1 ו־2 (9 אחוזים וכ־16 אחוזים בהתאמה), וכן עלייה של 4 אחוזים בשיעור הנשאלים שדירגו את שביעות רצונם במידה בינונית – 3 (38 אחוזים) לצד ירידה של כ־4 אחוזים בשיעור הנשאלים שדירגו את שביעות רצונם במידה גבוהה – 4 (27 אחוזים).

תרשים 49: שביעות הרצון מן ההישגים המבצעיים בעזה

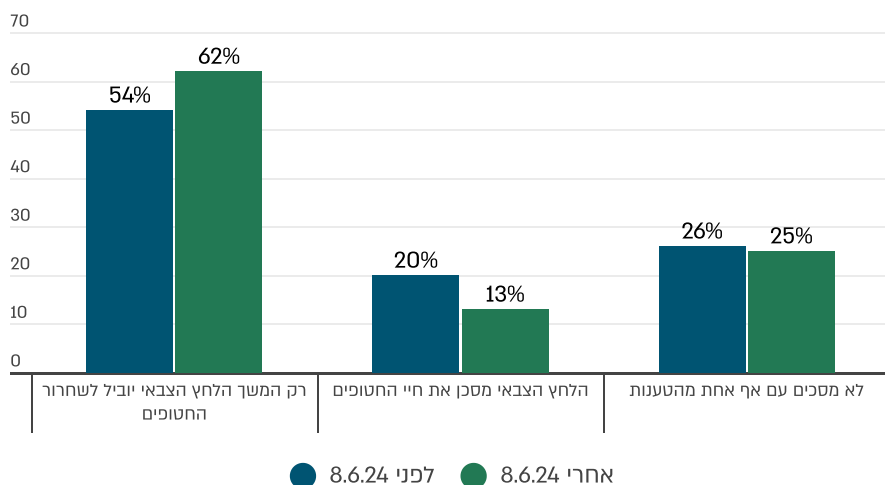

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, מאי 2024

כאמור השאלה מה ישיב את החטופים – לחץ צבאי או עסקה, הפכה גם היא לחלק מהוויכוח בנושא המלחמה. הצלחת מבצע "ארנון" גרמה לשינוי, גם אם זמני, בדעת הקהל. במקרה התקיים המבצע ב־8 ביוני, בעת שבה נאספו נתונים לסקר המכון (שנערך ב־6–13 ביוני 2024). לפני 8 ביוני השיבו 54 אחוזים מהנשאלים שרק המשך הלחץ הצבאי יוביל לשחרור החטופים, 20 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הלחץ הצבאי מסכן את חיי החטופים, ו־26 אחוזים מהנשאלים לא הסכימו עם אף אחת מהטענות. לאחר חילוף החטופים בחיים חלה עלייה של 8 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי רק המשך הלחץ הצבאי ישחרר את החטופים, וכן ירידה של כ־7 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי הלחץ הצבאי מסכן את חיי החטופים.

תרשים 50: השפעת הלחץ הצבאי על החטופים

עם איזו טענה אתה מסכים יותר:

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, יוני 2024

המערכה בצפון

עם התגברות המערכה בצפון התמקדו גם שאלות הסקר בגזרה זו. בסקר יולי 2024 שנערך לפני אירוע מג'דל שמס וחיסול פואד שוכר בביירות, 23 אחוזים מהנשאלים סברו כי על ישראל להגיב לכל תקיפה של חזבאללה באופן ממוקד ולהימנע ככל האפשר מהסלמה והידרדרות למלחמה רחבה, 21 אחוזים סברו כי על ישראל ליזום פעולה צבאית רחבה גם במחיר של מלחמה אזורית, ו-25 אחוזים סברו כי על ישראל ליזום פעולה צבאית רחבה גם במחיר של מלחמה אזורית, לרבות כיבוש ושליטה מסוימת בשטחי דרום לבנון.

גם לאחר חיסולם של מוחמד דף, פואד שוכר ואסמאעיל הנייה נותר הציבור הישראלי ספקני למדי באשר לאופן שבו השפיעו החיסולים על מצבה הביטחוני של ישראל. בסקר הבא של המכון, שנערך ב-7-11 באוגוסט 2024, השיבו 34 אחוזים מהנשאלים שהחיסולים לא שיפרו ולא הרעו את מצבה הביטחוני של ישראל, 29 אחוזים השיבו שהחיסולים די שיפרו את מצבה הביטחוני הכללי של מדינת ישראל, 15 אחוזים בלבד השיבו שהחיסולים שיפרו מאוד, 13 אחוזים השיבו שהחיסולים די הרעו, ו-2 אחוזים השיבו שהחיסולים הרעו מאוד. כמו כן נרשמה ירידה של 6 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי על ישראל ליזום פעולה

צבאית רחבה גם במחיר של מלחמה אזורית, לרבות כיבוש ושליטה מסוימת בשטחי דרום לבנון (23 אחוזים בסקר שנערך ב־18-21 ביולי 2024, לעומת 17 אחוזים בסקר שנערך ב־7-11 באוגוסט 2024).

חילופי האש המתעצמים בצפון וסכנת התגובה מאיראן

ההמתנה המתמשכת לתגובת חזבאללה ואיראן העמידו במוקד את סוגיית ההסברה של פיקוד העורף והנחיותיו לציבור. על פי סקר המכון שנערך ב־7-11 באוגוסט 2024, אם תיפתח מתקפה רחבה על ישראל, צעדי ההתגוננות האישיים יהיו ברורים למרבית הציבור היהודי (49 אחוזים – די ברורים, 27 אחוזים – ברורים מאוד). הייתה גם שביעות רצון מתפקודו של פיקוד העורף; 68 אחוזים מהנשאלים העניקו ציון גבוה (ציון 4 או 5 מתוך 5) לתפקוד פיקוד העורף מאז תחילת המלחמה.

עמדות בנוגע לסוגיית כוח האדם

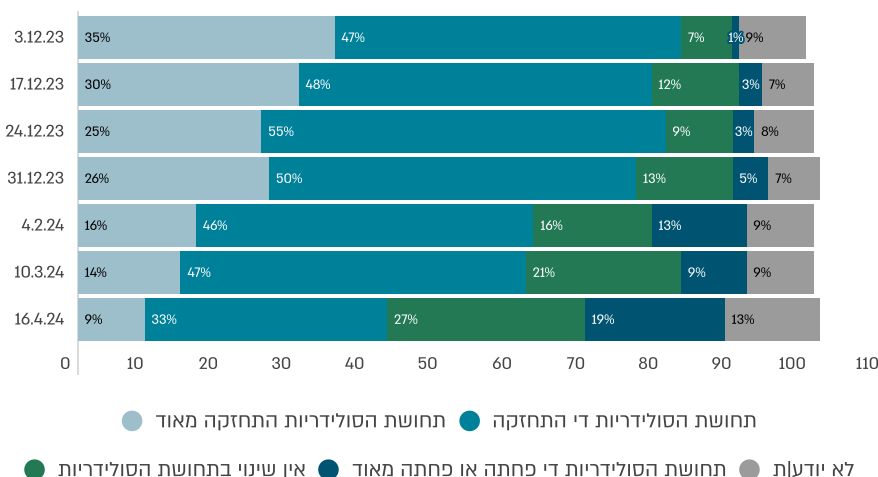
בעקבות התיקונים לחוק שירות החובה ושירות המילואים להעלאת מכסת ימי המילואים המותרת לשנה, בלטה בשטח הסתירה בין הלך הרוח בקרב מקבלי ההחלטות והדרג הצבאי ובין המשרתים במילואים. מקבלי ההחלטות והדרג הצבאי, שמבוסס על קצינים בשירות סדיר, לא הבינו באותה העת את המשמעויות של שירות מילואים שהפך זהה באופיו לשירות סדיר. המשרתים במילואים טענו כי מודל המילואים, שהפך זהה לתעסוקה מבצעית כמעט רציפה במהלך השנה, אינו מותאם לתקופת לחימה רציפה וכה ארוכה, והצביעו על המשך תהליך השחיקה. זו גברה בין היתר בשל הקושי להגדיר את המשימה לאחר סיום הלחימה העצימה, שהביא לשינוי אופי המשימות – מטלות שוליות ואיטיות יותר ברצועת עזה, והמשך משימת הגנה ובעיקר המתנה מתמשכת ללא נודע בצפון.

לאי השוויון היה גם חלק מרכזי בשיח השחיקה. באופן מפתיע לא היה מדובר בהקשר של גיוס חרדים אלא בחוסר מיצוי של סד"כ מילואים כשיר שפטור משירות מילואים, ובתנאי שירות של לוחמי מילואים, שרמת הסיכון ועצימות השירות שלהם גבוהות משל משרתי המילואים בתפקידים עורפיים, ולמרות זאת הם משתכרים במידה זהה. התרבו דיווחים על משרתים בתפקידי מפקדה שמקבלים תשלום על ימי מילואים, המתפרסים על פני שבועות, אף שבפועל הם מילאו בשבוע רק שתי משמרות ושילבו במהלך ימי המילואים את עבודתם האזרחית, ולפיכך השתכרו פעמיים.

עדויות שפורסמו בתקשורת וברשתות החברתיות, האירו היבט משמעותי נוסף בשיח השחיקה – ההפרדות המתעצמת בין העורף ובין החזית מרגע סיום התמרון העצים. זו באה לידי ביטוי גם בתוצאות סקר המכון שנערך בסוף דצמבר 2023. החלה מגמת עלייה משמעותית בקרב נשאלים שהעידו על ירידה בתחושת הסולידריות שלהם (עלייה מ־3 אחוזים ל־5 אחוזים בסקר שנערך ב־28–31 בדצמבר 2023, ועלייה נוספת בשיעור של 8 אחוזים בסקר שנערך ב־1–4 בפברואר 2024). באפריל 2024 קיבל היבט זה ביטוי משמעותי ראשון עם הצהרתם של עשרות לוחמי צנחנים במילואים כי לנוכח השחיקה לא יתייצבו לסבב המילואים הקרב לקראת ההערכות לפעולה ברפיח. כמו כן היו דיווחים מהשטח על התגברות הסרבנות האפורה.

תרשים 51: תחושת הסולידריות בחברה הישראלית

האם לדעתך חל שינוי בתחושת הסולידריות בחברה הישראלית בעת הזו?

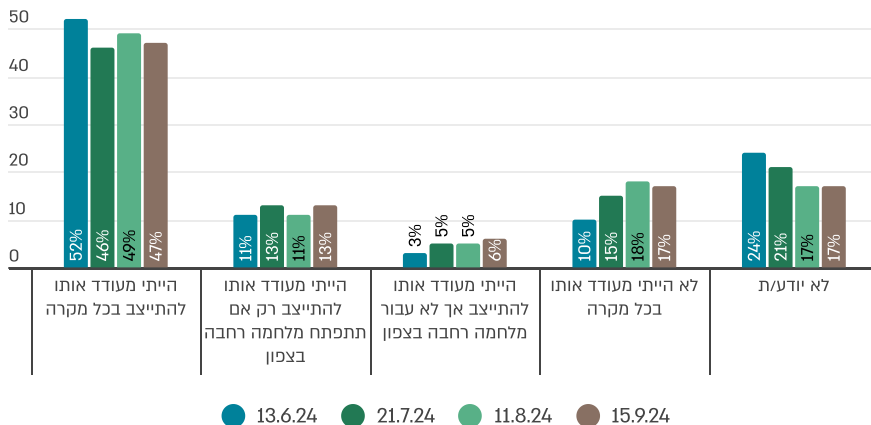
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2024

בעקבות הוצאת צווי הגיוס הנוספים ביוני 2024 ולנוכח דיווחים על ירידה בשיעור ההתייצבות, אין זה מפתיע שניתן לזהות בסקרי המכון בחודשים העוקבים מגמת ירידה באחוז הנשאלים שהשיבו כי היו מעודדים את בן משפחתם, שכבר שירת במילואים כלוחם קרבי במהלך המלחמה, להתייצב בכל מקרה, אם היה מקבל צו מילואים נוסף. כך למשל בסקר שנערך

ב־6–13 ביוני 2024, השיבו 52 אחוזים כי היו מעודדים אותו להתייצב בכל מקרה, 24 אחוזים השיבו כי אינם יודעים, 11 אחוזים השיבו כי היו מעודדים אותו להתייצב רק אם תתפתח מלחמה רחבה בצפון, 10 אחוזים השיבו כי לא היו מעודדים אותו בכל מקרה, ו־3 אחוזים השיבו כי היו מעודדים אותו להתייצב אך לא עבור מלחמה רחבה בצפון. לעומת זאת בסקר הבא, שנערך ב־18–21 ביולי 2024, חלה ירידה של 6 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי היו מעודדים אותו להתייצב בכל מקרה. כמו כן ניתן לזהות בסקר זה עלייה של 5 אחוזים בשיעור הנשאלים שלא היו מעודדים אותו להתייצב בכל מקרה. בסקר שנערך ב־12–15 בספטמבר 2024, ניתן לזהות יציבות בנתונים. בהתאם להלך הרוח שעלה מהסקרים, הוצפו הרשתות החברתיות באין ספור מודעות דרושים לשירות מילואים הן בחשבונות פרטיים והן בקבוצות ייעודיות שהוקמו לשם מטרה זו. במודעות אלו נדרשו אנשי מילואים לטווח תפקידים רחב – תפקידי לוחמה ברצועת עזה, תעסוקה מבצעית באזור יהודה ושומרון ובגזרה הצפונית ותפקידים בתחומי משאבי אנוש, מודיעין ופיקוד ושליטה רגישים, מבלי שהיה פיקוח והתקיים הליך סדור של המערכת.

תרשים 52: עידוד להתייצבות לשירות מילואים קרבי נוסף

אם בן משפחתך, שכבר שירת במילואים כלוחם קרבי במהלך המלחמה, היה מקבל צו מילואים נוסף, האם היית מעודד אותו להתייצב בהתאם לצו?

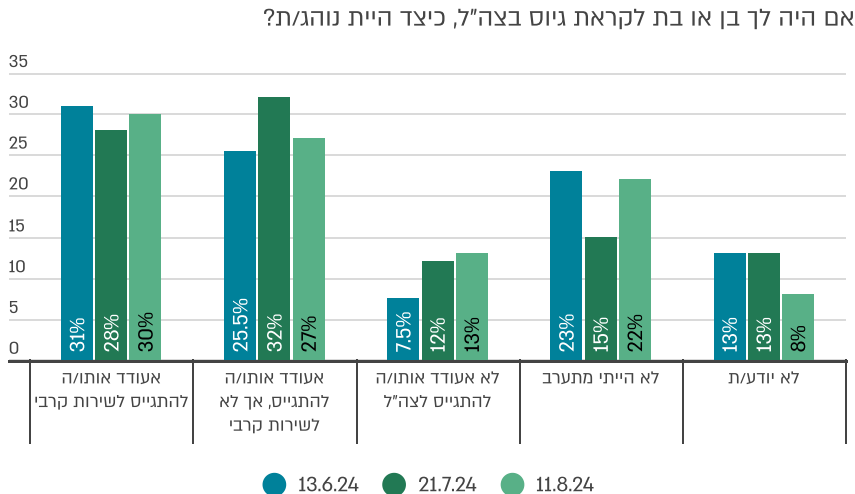

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

בעקבות חידוש השיח בנושא גיוס חרדים ואף שצה"ל הודיע כי יפעל לעמוד ביעד הגיוס שצוין (נוסף על 1,800 חרדים המתגייסים כבר כיום), סקר שערך המכון ב־18-21 ביולי 2024, מצביע על דעות חלוקות באשר לשביעות הרצון הציבורית מיעד הגיוס. בקרב נשאלים יהודים 39 אחוזים השיבו כי מדובר ביעד נמוך מדי, 34 אחוזים השיבו כי מדובר ביעד נכון, ו־16 אחוזים השיבו שלא צריך לגייס חרדים. אולם חרף הפסיקה עולה מתוצאות הסקר כי הציבור אינו מאמין שיחול שינוי משמעותי בהיקף גיוס חרדים לצה"ל בשנים הקרובות. בקרב נשאלים יהודים 45 אחוזים השיבו כי הם מאמינים בכך במידה נמוכה, 22.5 אחוזים השיבו כי הם מאמינים בכך במידה גבוהה, 20.5 אחוזים השיבו כי הם מאמינים בכך במידה נמוכה מאוד, ואילו 3 אחוזים בלבד השיבו כי הם מאמינים בכך במידה גבוהה מאוד.

שליחת צווי הגיוס הראשונים למועמדים לשירות ביטחון חרדים הציתה מחדש ביקורת ציבורית נרחבת, שהשתקפה גם בתוצאות סקר המכון שנערך ב־18-21 ביולי 2024. מהסקר עולה כי בקרב נשאלים יהודים 32 אחוזים יעודדו את בנם או ביתם להתגייס, אם יהיו לקראת גיוס לצה"ל, אך לא לשירות קרבי, 28 אחוזים השיבו כי יעודדו אותם להתגייס לשירות קרבי, 15 אחוזים השיבו כי לא יתערבו, 13 אחוזים השיבו שאינם יודעים, ואילו 12 אחוזים השיבו כי לא יעודדו אותם להתגייס לצה"ל. בהשוואה לסקר המכון הקודם, שנערך ב־6-13 ביוני 2024, טרם פסיקת בג"ץ ויישומה על ידי צה"ל, חלה ירידה של 8 אחוזים בקרב הנשאלים שהעידו כי לא יתערבו. כמו כן חלה ירידה של כ־3 אחוזים (בטווח טעות הדגימה) בקרב הנשאלים שהעידו כי יעודדו את בנם או ביתם להתגייס לשירות קרבי, וכן עלייה של 4.5 אחוזים בקרב הנשאלים שהעידו כי לא יעודדו אותם להתגייס לצה"ל.

תרשים 53: עידוד לגיוס לצה"ל

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוגוסט 2024

צה"ל ייחס את כישלון מועדי הגיוס של המועמדים לשירות ביטחון שזומנו בפעימה הראשונה להפגנות, לאיומים וללחצים שהופעלו על המועמדים. זאת בהלימה לתוצאות סקר המכון שנערך ב-18-21 ביולי 2024, שלפיהן לדעת הציבור (בקרב נשאלים יהודים) הגורמים המרכזיים האחראים לעובדה כי חרדים כמעט שאינם מתגייסים היום לצה"ל, הם הנהגת החרדים או הרבנים החרדים וכן ממשלת ישראל (40 אחוזים ו-32 אחוזים בהתאמה).

בסקר המכון שנערך ב-7-11 באוגוסט 2024, כשבוע לאחר מועדי ההתייצבות בבסיס הקליטה והמיון, ניתן לזהות עלייה של כ-7 אחוזים בקרב הנשאלים שהעידו כי לא יתערבו. כמו כן ניתן להבחין בירידה של כ-5 אחוזים בקרב הנשאלים שהעידו כי יעודדו אותם להתגייס אך לא לשירות קרבי, ועלייה של כאחוז (נמצא בטווח טעות הדגימה) בקרב הנשאלים שהעידו כי לא יעודדו אותם להתגייס לצה"ל. בהשוואה לסקר שנערך ביוני 2024, מדובר בעלייה משמעותית של כ-5.5 אחוזים בתוך חודשיים.

הדיווחים בתקשורת שלפיהם ראש הממשלה התחייב להעביר את חוק הגיוס לפני אישור התקציב, הובילו לשיח ציבורי, ולפיו המהלך יפגע במוטיבציה לשירות. גם הסקר שערך המכון ב-12-15 בספטמבר 2024, הצביע על כך ש-31 אחוזים מהציבור סבורים כי חוק זה יפגע מאוד במוטיבציה לשירות קרבי, 27 אחוזים השיבו שחוק זה די יפגע, 20 אחוזים

השיבו שלא יפגע כל כך, ו-16 אחוזים השיבו שלא יפגע בכלל במוטיבציה לשירות קרבי. לא מן הנמנע שעל פי נתוני הסקרים שהוצגו בפרק זה – המתקשרים לשיח הציבורי הנוגע לשוויון בנטל, הן בקרב מועמדים לשירות ביטחון והן בקרב משרתי מילואים, שמשלמים מחיר כבד בהיבט המשפחתי, הכלכלי והחברתי יותר משנה – תיתכן פגיעה במוטיבציה לשירות קרבי. כמו כן תיתכן ירידה בהתייצבות לוחמי מילואים ותמיכה בהתייצבותם על ידי סביבתם הקרובה על רקע תחושות של אי-צדק, אם יקודם חוק הגיוס על ידי ראש הממשלה טרם אישור התקציב.

תפיסות ושיח בנוגע לסוגיית החטופים

כאמור תקופת הלחימה הלא עצימה התאפיינה בהקצנה משמעותית של הקיטוב החברתי בנוגע לסוגיית החטופים ובפוליטיזציה של סוגיה זו. נדמה היה כי בקרב חלקים נרחבים יותר ויותר בציבור הישראלי התגבשה ההבנה כי לא ניתן יהיה להשיג את שתי מטרות המלחמה המרכזיות – מיטוט החמאס ושחרור החטופים גם יחד. השאלה איזו מהמטרות יש לתעדף על פני האחרת עוררה מחלוקות נרחבות בציבור, שאף הוחרפו בעקבות הניסיונות לצבוע את הסוגיה בגון פוליטי.

הפוליטיזציה של סוגיית החטופים באה לידי ביטוי במספר דרכים. היה לכך ביטוי מובהק בסקר הראשון שקיים המכון בתקופה זו, ב-1-4 בפברואר 2024, ובו כמעט שני שלישים מהנשאלים (56 אחוזים) השיבו כי אינם מסכימים עם הטענה שלפיה ההחלטות של הדרג המדיני ביחס לסוגיית החטופים נובעות משיקולים עניינים בלבד ולא משיקולים פוליטיים. 38 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הם מסכימים עם הטענה. בשאלה זו נרשמה שונות משמעותית על רקע של אמונה דתית; רק 45 אחוזים מהנשאלים הדתיים ו-51 אחוזים מנשאלים החרדים השיבו כי ההחלטות אינן נובעות משיקולים עניינים בלבד, שיעור שהוא עדיין גבוה משמעותית, אך נמוך מזה של האוכלוסייה הכללית. כצפוי, שונות דומה נצפתה על רקע אידאולוגי; רק 50 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כימין סברו כי ההחלטות אינן נובעות משיקולים עניינים בלבד.

כבר מראשית השלב השלישי בלחימה ובהמשך להתפתחויות משלב התמרון העצים היה ניסיון ליצור ניגוד בין אלו שתמכו בהפעלת לחץ נוסף על חמאס, למשל באמצעות צמצום הסיוע ההומניטרי ובין אלו שקראו למשא ומתן ולעסקת חטופים נוספת. אלו שתמכו בהפעלת לחץ נוסף על חמאס קיימו הפגנות רבות הקוראות לכך, ואף התבצעו פעולות

לחסימת משאיות סיוע, ואלו שקראו למשא ומתן ולעסקת חטופים נוספת, קיימו הפגנות התומכות במסר זה. ניגוד זה גם בא לידי ביטוי בקרב משפחות החטופים עצמן, אשר השתייכו לאסכולות השונות, דבר שיצר שיח ציבורי בנוגע לשאלה למי יש זכות וסמכות לדבר בשם משפחות החטופים. בהמשך לחלוקה הזו בוצעו גם שינויים באיוש התפקידים במטה משפחות החטופים.

במהלך כל תקופת השלב השלישי בלחימה התקיימו הפגנות ומחאות ברחבי הארץ בקריאה לשחרור החטופים. הפגנות ומחאות אלו צברו תאוצה ככל שחלפו החודשים, אך לא הושגה התקדמות בשחרור החטופים. לצד זאת גם לבשו המחאות אופי פוליטי יותר, ובין היתר בשל סמיכות כרונולוגית וגאוגרפית בין חלק מההפגנות לשחרור החטופים ובין הפגנות מחאה נגד הממשלה ושיתוף פעולה בין הדמויות המובילות בשתי קבוצות המחאה. בניסיון לגייס את דעת הקהל ביתר שאת לטובת שחרור החטופים, החלו חלק מהמשפחות להתיר הקרנה של סרטונים שהפיץ החמאס באמצעי התקשורת, ובהם הופיעו חטופים שתיארו את קשיי השבי וביקשו לקדם עסקה לשחרורם.

בהמשך השלב השלישי בלחימה התבטאה הפוליטיזציה בניגוד שנוצר בשיח הציבורי במהלך מאי 2024 – בין הכניסה הקרקעית לרפיח ובין היתכנותה של עסקת חטופים. בעוד התומכים בכניסה הקרקעית הדגישו כי רק הפעלת לחץ צבאי נוסף על חמאס תוביל לשחרור חטופים, אחרים מחו וטענו כי צעד זה יסכל עסקה אפשרית לשחרור חטופים.

ביטוי נוסף לקיטוב החברתי שנוצר סביב סוגיית החטופים ניתן למצוא למשל בשיח הציבורי שהתעורר בעקבות הצטרפותן של מספר משפחות חטופים לראש הממשלה בעת נאומו בקונגרס האמריקני, לצד סירובן של משפחות אחרות לעשות כן. ביקורת נמתחה על המשפחות משני הצדדים, והמבקרים טענו כי התנהלות המשפחות פוגעת בסיכויי שחרור החטופים. אלו שצידדו בהצטרפות המשפחות טענו כי הדבר תורם להפעלת לחץ בין-לאומי על חמאס, בעוד המתנגדים הדגישו כי ראש הממשלה אינו עושה מספיק לקידום עסקת חטופים, ותמיכתן של משפחות חטופים בו מקנה לגיטימציה לאופן התנהלותו.

במהלך חודשי הקיץ גברו הפילוג החברתי והקיטוב בנוגע למשא ומתן לשחרור החטופים. כל אחד מהמחנות ניסה לתאר את המחנה השני בקווים חד-ממדיים. תומכי העסקה ניסו לצייר את מתנגדיה כחסרי לב וכמי שלא אכפת להם מהחטופים, בעוד מתנגדיה טענו כי העסקה העומדת על הפרק – עסקה בשלבים, תפקיר גם את יתר החטופים שלא ישוחררו בשלב הראשון, וגם את ביטחון המדינה בשל העובדה שלא יותרו בידי ישראל מנופי לחץ נוספים על חמאס על רקע תנאי העסקה המסתמנים.

בעוד חלקים בציבור ובקרב משפחות החטופים מתחו ביקורת נוקבת על ההחלטה של הקבינט המדיני-ביטחוני – שלפיה ישראל תישאר בציר פילדלפי בכל מקרה, וטענו כי היא מצירה את ידיו של צוות המשא ומתן ומונעת עסקה עתידית, חלקים אחרים בציבור ובקרב משפחות החטופים שיבחו את ההחלטה. זה היה ביטוי נוסף לקיטוב ולפוליטיזציה של סוגיית החטופים.

לצד הקיטוב והפוליטיזציה התאפיין שלב לחימה זה בחשיפת מידע רב יותר על תנאי השבי בידי חמאס וההתעללות שספגו חלק מהחטופים, מה שהגביר אף הוא את הלחץ הציבורי בקריאה לשחרורם. מידע זה הגיע בראש ובראשונה מעדויות של חטופים אשר שוחררו, אם בעסקה שהתקיימה בדצמבר 2023, ואם בפעולות צבאיות שונות במהלך התקופה. בין היתר נחשפה עדותה של עמית סוסנה (ששוחררה משבי חמאס בעסקה בנובמבר 2023) על תקיפה מינית שעברה במהלך השבי, וכן עדויותיהם של אלמוג מאיר ז'אן ואנדריי קוזלוב על היחס שקיבלו משוביהם. נוסף על כך נחשפו במהלך הלחימה תיעודים של צה"ל ממקומות שבהם הוחזקו חטופים. תיעודים אלו חשפו את התנאים הקשים שבהם שוהים החטופים, בעיקר במנהרות חמאס.

כפי שפורט באירועים המרכזיים בלחימה, השלב השלישי בלחימה התאפיין בריבוי הודעות מצד דובר צה"ל על מותם של חטופים. השיח הציבורי שיקף את הפקפוק באמינותן של הודעות אלו. הוא הגיע לשיאו עם הודעתו של דובר צה"ל על מותו של החטוף רון בנימין, לאחר שנטען כי בשלבים מוקדמים יותר של המלחמה נמסרה למשפחתו הודעה שהוא נחטף בחיים.

הדיווחים על מותם של חטופים בשבי, אם מידי חמאס ואם כתוצאה מפעולות צה"ל, העצימו אף יותר את השיח שלפיו יש צורך בתעדוף מטרות הלחימה. בחלק מהמקרים הייתה טענה שהלחץ הצבאי נכשל בחילוץ חטופים בחיים, והם מתים במהלך השבי בידי חמאס, ובחלקם דווח כי פעולות צה"ל הן שהובילו למותם של החטופים. בפרט התמקד השיח הציבורי בשני אירועים משמעותיים שהוזכרו לעיל: הדיווח על נסיבות מותם של שלושת החטופים אליה טולדנו, ניק בייזר ורון שרמן, והירצחם של שישה חטופים במנהרות חמאס זמן קצר לאחר חילוץ בחיים של חטוף במיקום שהיה סמוך אליהם.

כבר בינואר 2024 נשמעו טענות לפיהן טולדנו, בייזר ושרמן נהרגו כתוצאה מפעולות צה"ל, בשל הימצאותם בסמוך למקום שבו חוסל אחמד ע'נזור. אולם בשלב זה הצבא לא אישר את הטענות, והן נותרו בגדר שמועות. מאוחר יותר הודה הצבא כי השלושה אכן נהרגו ככל הנראה כתוצאה מפעולות צה"ל. דבר זה הוביל לשיח ביקורתי, ולפיו המידע היה

בידי צה"ל, אך הוא בחר להסתיר אותו מהציבור. שיח זה תרם הן להמשך ערעור האמון בצבא והן לקיטוב החברתי בנוגע לסוגיית החטופים, מכיוון שהוא המחיש פעם נוספת את הדילמה הכרוכה בתעדוף מטרות הלחימה.

אירוע נוסף שעורר שיח ציבורי נרחב נגע לחילוץ גופותיהם של החטופים עדן ירושלמי, הרש גולדברג-פולין, אורי דנינו, כרמל גת, אלכס לובנוב ואלמוג סרוסי ימים ספורים לאחר חילוץ בחיים של פרחאן קאדי. השיח הציבורי עסק בעיקר בכך שהחטופים נרצחו זמן קצר בלבד לפני חילוץ גופותיהם, ככל הנראה עקב חשש של מחבלי חמאס מהתקרבות הצבא. זה עורר מחדש את הדיון על השפעת הלחץ הצבאי על החטופים, וביסס מחדש את התפיסה הדיכטומית שלפיה יש לבחור בין המשך הפעלת הלחץ הצבאי ובין הצלת החטופים. לכך יש להוסיף את העובדה שחלק מחטופים אלה היו אמורים להשתחרר בשלב האחרון של עסקת נובמבר 2023, ואילו אחרים היו אמורים להשתחרר בשלב הראשון של עסקת חטופים חדשה, אם הייתה מתממשת על פי טיוטות ההסכמים. כמו כן בעקבות חילוץ החטופים פרסם דובר צה"ל תיעוד מהמנהרה שבה הוחזקו, אשר הצביע על התנאים הקשים שבהם הם שהו, והעצים אף הוא את השיח הציבורי בסוגיה זו.

הצלחות שנחל צה"ל בחילוץ חטופים, בעיקר מבצע "ארנון", עוררו התלהבות ציבורית רבה. מפגני סולידריות ותמיכה הדדית נרשמו בכל הארץ לאחר השחרור, ולרגעים הזכירה האווירה שלבים מוקדמים יותר של המלחמה, שהתאפיינה בתחושות סולידריות ואחדות משמעותיות בקרב העם. עם זאת השמחה וההתלהבות התפוגגו תוך זמן לא רב, בין היתר בשל התפתחויות בלחימה והבהרות חוזרות מצד צה"ל וגורמים נוספים כי לא ניתן יהיה לשחרר את כלל החטופים בפעולות צבאיות. בהמשך אף נמתחה ביקורת משני צידי המפה הפוליטית על התנהלותם של החטופים ששוחררו. למשל מצד אחד הצטרפותה של נועה ארגמני לראש הממשלה בנאומו בקונגרס או המסיבה שקיימה כדי לחגוג את שחרורה, ומצד שני השתתפותם של חלק מהחטופים ששוחררו בהפגנות ובמחאות למען עסקת חטופים. בסוף יולי 2024 חוסלו בכיר חזבאללה פואד שוכר ובכיר חמאס אסמאעיל הנייה. בסקר שהתקיים לאחר מכן, ב-7-11 באוגוסט 2024, נבחנה תפיסת הציבור בנוגע להשפעת החיסולים על סיכויי שחרור החטופים כאינדיקציה נוספת לקשר שבין הישגים צבאיים לסוגיית החטופים. ניכר היה כי מיעוט בקרב הנשאלים (27 אחוזים) השיב כי חיסולים אלו שיפרו את סיכויי שחרור החטופים, בעוד כמעט שליש מהציבור (32.5 אחוזים) השיב כי הם לא שיפרו ולא הרעו. 30.5 אחוזים אף השיבו כי הם פגעו בסיכויים. נתונים אלו מצביעים

על כרסום נוסף בתפיסה הציבורית שלפיה הישגים צבאיים, לפחות בהקשר של חיסולי בכירים, יקדמו את שחרור החטופים.

נדמה כי דעתו של הציבור בהקשר זה מושפעת רבות הן מעמדותיו הדתיות והאידיאולוגיות ללא קשר ללחימה והן מהאירועים האחרונים בשטח והסיקור התקשורתי של אירועים אלו. ככל שהלחימה נמשכת והחטופים נותרים בשבי, נדמה כי מתחזקת התפיסה שלפיה קיימת חלוקה דיכוטומית בין אלו המתעדפים את החזרת החטופים ורואים בה ערך עליון, שבלעדיו לא תהיה לחברה הישראלית תקנה ויכולת להשתקם מאירועי 7 באוקטובר, ובין אלו המתעדפים את מיטוט חמאס, וסבורים כי לא ראוי להסכים לעסקה שעלולה לתפיסתם לסכן את ביטחון המדינה.

התפתחויות חברתיות-פוליטיות

העמדות בנוגע לחזרת התושבים המפונים לבתיהם

בכל הנוגע לסוגיית היישובים המפונים התאפיין שלב ג של הלחימה בהיפוך של המיקוד. בעוד בתחילת שלב זה מוקד השיח הציבורי היה המפונים מדרום – הן בשל הטראומה הכפולה שחוו, אירועי 7 באוקטובר והפינוי הכפוי והן בשל עצימות הלחימה הגבוהה באזור – ככל שנקפו החודשים, עבר מוקד השיח למפוני הצפון ולטיפול הלקוי בהם. זאת בשל היעדר גוף מתכלל דוגמת מנהלת תקומה, ובהיעדר אופק לחזרתם ליישובים בעקבות הסלמת הלחימה בצפון. מנגד, מרבית תושבי הדרום כבר שבו ליישובים, וגם ביישובים שבהם הייתה מניעה שיקומית או ביטחונית לשיבה, עברו לפתרונות ארוכי טווח של מגורי ביניים. חרף טענות הצבא כי ניתן לחזור בבטחה ליישובי הנגב המערבי, נותרה התפיסה הציבורית כי המציאות הביטחונית באזור זה אינה מאפשרת את חזרת התושבים לבתיהם. בסקר שהתקיים ב-14-16 באפריל 2024, הייתה אומנם ירידה מסוימת בשיעור הנשאלים שטענו כי המציאות הביטחונית בדרום אינה מאפשרת את חזרת רוב התושבים ליישובי הנגב המערבי, אך שיעור זה עדיין עמד על 58 אחוזים מהנשאלים על אף טענות הצבא. יתר על כן, רבים מהתושבים שחזרו ליישובים, טענו כי עשו כן בשל אילוצים כלכליים וסגירת מסגרות חינוך במקומות הפינוי, אשר חייבו אותם לשוב לבתים גם ללא תחושת ביטחון. על אף החששות הביטחוניים חזרו מרבית תושבי הדרום אל היישובים במהלך החודשים הבאים. לצד זאת, מדדים כמו מדד החזרה לשגרה של בזק, הבוחן שימוש באינטרנט, ביתי ביחס לשגרה, העידו אף הם על מידה רבה של חזרה לשגרה (98 אחוזים בשדרות,

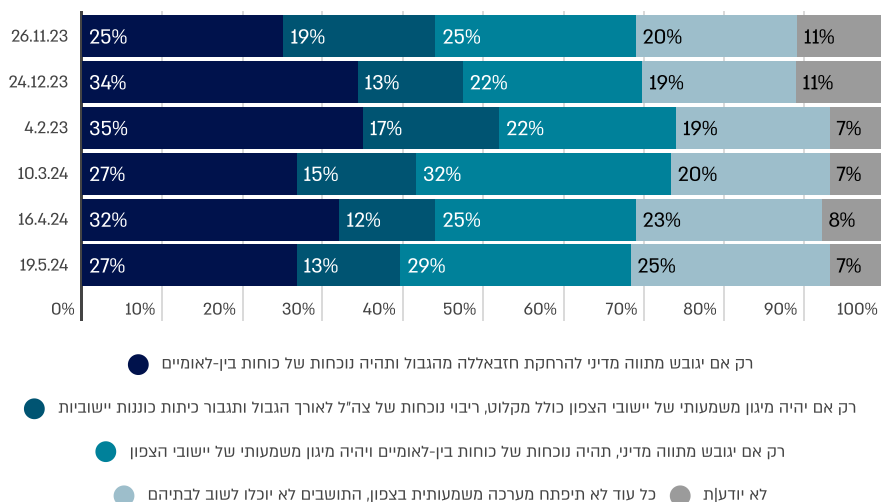
92 אחוזים בקרב יישובים במרחק של 4–7 קילומטרים מהגבול, 90 אחוזים בקרב יישובים במרחק של 0–4 קילומטרים מהגבול).

בשל הקושי הביטחוני מצד אחד והטיפול הממשלתי הלקוי מצד שני, אין זה מפתיע כי בשלב ג של הלחימה הייתה התפיסה הציבורית בנוגע לחזרת התושבים לבתיהם בצפון פסימית עד מאוד. כך למשל כבר בסקר שנערך ב־16–19 במאי 2024, לשאלה "התאריך 1 בספטמבר 2024 סומן על ידי גורמים שונים כמועד שבו ישובו תושבי הצפון לביתם. באיזו מידה הנך סבור/ה כי תושבי הצפון אכן יוכלו לשוב לביתם עד לתאריך זה?" 70 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי ו־66 אחוזים מהנשאלים במדגם הכולל השיבו כי הם בטוחים או חושבים שלא יוכלו לשוב לביתם – פסימיות שהתבררה כמוצדקת.

כמו כן במהלך שלב זה של הלחימה צברה אחיזה התפיסה שלפיה לא יוכלו התושבים לשוב לבתיהם, אם לא תתקיים מערכה משמעותית בצפון. בסקר שנערך לקראת סיום התמרון, ב־21–24 בדצמבר 2023, בתשובה לשאלה "בהנחה שלא תהיה מערכה צבאית משמעותית מול החזבאללה בצפון, מהו התנאי ההכרחי בעיניך לחזרת תושבי הצפון לבתיהם?" 19 אחוזים השיבו כי ללא מערכה כזו לא יוכלו התושבים לשוב לבתיהם. בסקר שנערך ב־16–19 במאי 2024, השיבו כך 25 אחוזים מהנשאלים באוכלוסייה היהודית. עם זאת מרבית הנשאלים עדיין היו מוכנים להסתפק גם בפתרונות אחרים; 27 אחוזים מהנשאלים טענו כי התושבים יוכלו לחזור לבתיהם רק אם יגובש מתווה מדיני להרחקת חזבאללה מהגבול ותהיה נוכחות של כוחות בין־לאומיים, 13 אחוזים היו נכונים להסתפק במיגון משמעותי של יישובי הצפון, ו־29 אחוזים תמכו בשילוב של שני הפתרונות הללו.

תרשים 54: התנאי לחזרתם של תושבי הצפון לבתיהם

בהנחה שלא תהיה מערכה צבאית משמעותית מול החזבאללה בצפון, מהו התנאי ההכרחי בעיניך לחזרת תושבי הצפון לבתיהם?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, מאי 2024

על אף חזרת מרבית מפוני הדרום לבתיהם סוגיית המפונים נותרה פצע פעור בחברה הישראלית. על עומק השבר יעידו תוצאות הסקר שנערך ב־18–21 ביולי, ובו התבקשו הנשאלים להעניק ציון לממשלה על אופן הטיפול במפונים. יותר ממחצית מהנשאלים – הן במדגם הכולל והן בקרב האוכלוסייה היהודית – העניקו לממשלה ציון נמוך, קצת יותר מחמישית מהנשאלים העניקו לה ציון בינוני, ורק כ־15 אחוזים העניקו לה ציון גבוה.

עמדות הציבור בנוגע למוסר הלחימה

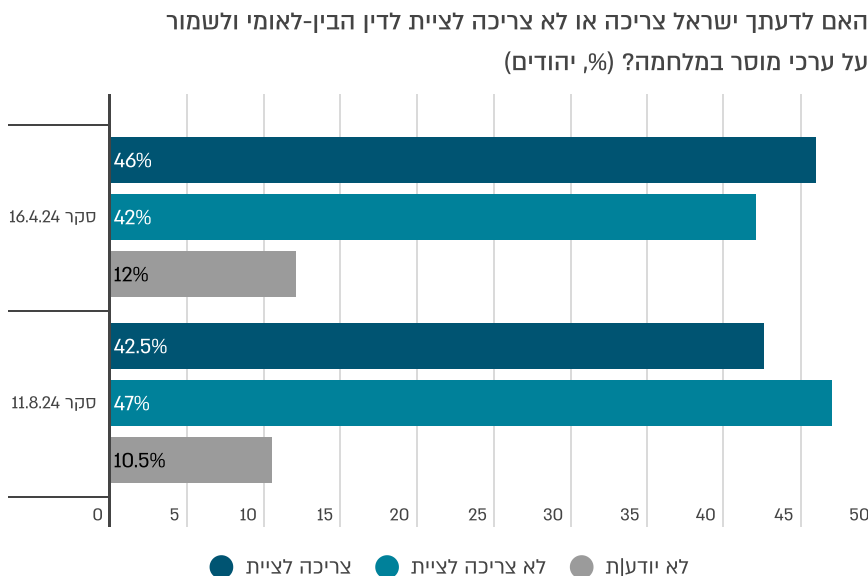
לצד סוגיות חברתיות אחרות גם מחלוקות בדבר מחויבותו הממשית והרצויה של צה"ל לדיני הלחימה הבין-לאומיים ולמוסר הלחימה המשיכו לאפיין את השיח הציבורי במהלך שלב ג של הלחימה, והן צפו ועלו בעקבות הלחימה בצפון ובדרום. על רקע התחושות הקשות של הציבור הישראלי בתחילת התמרון הקרקעי רווח הצורך בנקמה. מרבית הציבור הישראלי סבר כי ישראל אינה צריכה לציית לדין הבין-לאומי

ולשמור על ערכי מוסר במלחמה. אולם בשלב ג של הלחימה התמתנו תחושות אלו, אף שלא נעלמו לחלוטין.

ייתכן שהתמתנות זו נובעת מן ההתרחקות מאירועי 7 באוקטובר. גורם אפשרי נוסף עשוי להיות הדיונים שהתקיימו בבית הדין הבין-לאומי לצדק בהאג ב־11 וב־12 בינואר 2024 בעקבות התביעה שהגישה דרום אפריקה נגד מדינת ישראל, ושהסבו את תשומת הלב של הציבור הישראלי להשלכות האפשריות של אי־ציות לדין הבין-לאומי. לצד זאת ייתכן שהציבור גם הפנים את הצורך בהשתייכות לקהילייה הבין-לאומית, לאחר שזו סיכלה את המתקפה האיראנית ב־13–14 באפריל 2024.

בסקר שהתקיים באפריל 2024, ציינו 46 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי כי ישראל צריכה לציית לדין הבין-לאומי, ורק 42 אחוזים ציינו כי היא אינה צריכה לציית לו. בסקר שהתקיים באוגוסט 2024, ציינו 42.5 אחוזים כי ישראל צריכה לציית לדין הבין-לאומי, ו־47 אחוזים ציינו כי היא אינה צריכה לציית לו. זו עלייה קלה מאפריל, אך זה עדיין פחות משיעור הנשאלים שהשיבו כך באוקטובר 2023.

תרשים 55: ציות ישראל לדין הבין-לאומי

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוגוסט 2024

יש לציין כי בשני הסקרים, שיעור הנשאלים הצעירים (גילי 18–24) שסברו כי ישראל אינה צריכה לציית לדין הבין-לאומי, היה גבוה משמעותית משיעורם באוכלוסייה הכללית, ועמד על 60 אחוזים באפריל 2024 ו-57 אחוזים באוגוסט 2024. נתון זה הוא בעייתי – שכן גילים אלו מייצגים את משרתי הצבא בסדיר – ועלול להעיד על התחושות בקרב החיילים עצמם, להבדיל מהתחושות בקרב האוכלוסייה הכללית.

לצד השיח הכללי בנושא צפו ועלו גם דיונים בנוגע לסוגיות מסוימות. חלק מהדיונים היו המשך ישיר של השיח שהתקיים במהלך התמרון העצים ברצועת עזה, ועסקו למשל בהתנהלות החיילים בנוגע לרכוש פלסטיני. סוגיה נוספת שהמשיכה לעלות בשיח הייתה היקף החימושים שבהם הצבא משתמש, והאם הניסיון לצמצם נזק אגבי בפעולות צה"ל מוביל לסיכון חיילים או לפגיעה ביעילות הפעולות.

המחלוקת בנוגע לפרשת שדה תימן

סוגיה נוספת שעוררה שיח ציבורי נרחב הייתה היחס למחבלי חמאס העצורים בישראל. אף ששיח על סוגיה זו התקיים במשך כל המלחמה, למשל תנאי המעצר ומתן טיפול רפואי למחבלים פצועים במתקנים רפואיים ישראלים, תקרית שדה תימן הובילה לשיח נרחב בסוגיה. בין היתר התעורר שיח ציבורי סוער, אשר האשים את הפרקליטה הצבאית הראשית ואת הפרקליטות בקשירת ידי צה"ל במלחמתו נגד החמאס ובהעדפת מחבלים על פני חיילי צה"ל. בסקר שהתקיים ב-7–11 באוגוסט 2024, זמן קצר לאחר הפריצה לבסיסים, נשאלה השאלה: "לאחרונה, התביעה הצבאית ביקשה להאריך את מעצרם של חמשת החיילים החשודים בהתעללות חמורה והבהירה שנוספו ראיות שחיזקו את החשדות נגדם. אם יימצא שיש בסיס לחשדות נגד חמשת החשודים, באיזה אופן יש לדעתך לנהוג כלפיהם?" ניכר היה כי הרוב המכריע של הנשאלים היהודים (65 אחוזים) סבר כי יש לטפל בהם משמעתית – במישור הפיקודי בלבד, ורק 21 אחוזים מהנשאלים היהודים סברו כי יש להעמידם לדין פלילי, הנתפס לרוב כחמור יותר. גם במקרה זה ניכר היה כי נשאלים צעירים יותר תמכו במידה רבה אף יותר בטיפול משמעתי בסוגיה; 73 אחוזים מהנשאלים בני 18–24 תמכו באפשרות זו, ורק 16 אחוזים מהם סברו כי יש להעמידם לדין פלילי.

עמדות הציבור בנוגע לרצועת עזה ב"יום שאחרי"

לעמדות בנושא מוסר הלחימה היה קשר ישיר לעמדות בנושא עתידה של רצועת עזה ב"יום שאחרי". בעת שהחלו שרים וחברי כנסת בולטים בקואליציה להדהד עם סיום הלחימה

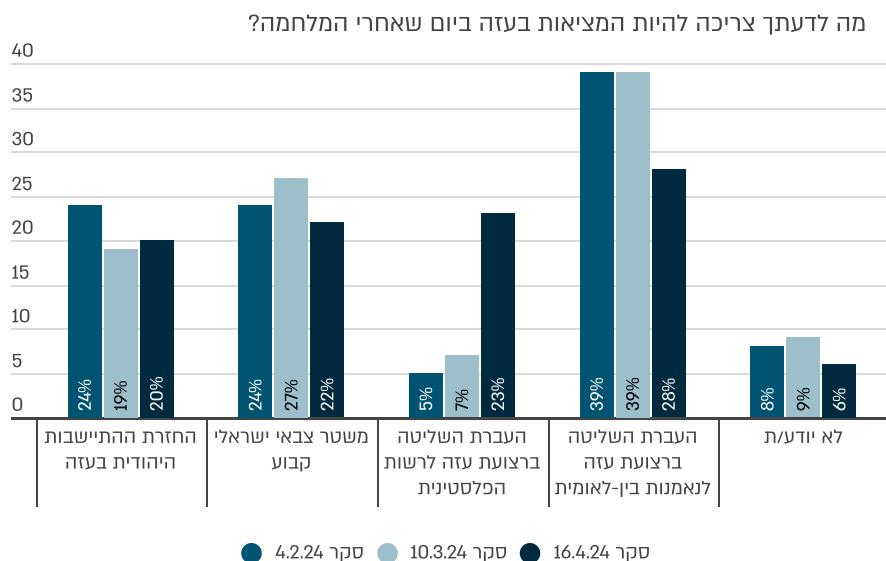
העצימה את רעיון ההתיישבות בעזה בעצרות שונות, נראה כי עמדות הציבור בנוגע לשאלה "באילו תנאים יש לאפשר את העברת השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית?" עשויות לשמש קרקע פורייה לחלחול הרעיון.

לפי סקר המכון שנערך ב־1–4 בפברואר 2024, השיבו 44 אחוזים כי אין לאפשר בשום מצב את העברת השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית, 34 אחוזים השיבו כי יש לאפשר זאת רק אם יעמוד בראשה נשיא המכיר בקיומה של מדינת ישראל ותהיה נוכחות בין לאומית, 13 אחוזים השיבו כי יש לאפשר זאת רק אם יעמוד בראשה נשיא המכיר בקיומה של מדינת ישראל ותבוצע רפורמה במערכת החינוך, 13 אחוזים השיבו כי יש לאפשר בכל מקרה, ו־6 אחוזים נוספים השיבו כי אין להם דעה בנושא.

תקרית הסיוע ההומניטרי בליל 29 בפברואר 2024 הבליטה שוב בשיח את שאלת "היום שאחרי", לאחר שזו הציפה את המשמעויות של שליטה אזרחית ברצועת עזה. כמו כן הקרבה לחודש הרמדאן והשאיפה לייצר "שקט" במהלכו תרמו אף הן לשיח בנושא "היום שאחרי". סקר שערך המכון ב־7–10 במארס 2024, בחן את עמדות הציבור בנוגע לשאלה "מה לדעתך צריכה להיות המציאות בעזה ביום שאחרי המלחמה?" 39 אחוזים השיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לנאמנות בין־לאומית (עמדה הזוהה לסקר מפברואר), 27 אחוזים השיבו כי יש לכונן משטר צבאי ישראלי קבוע – מדובר בעלייה של 3 אחוזים ביחס לפברואר (בטווח טעות הדגימה), 19 אחוזים השיבו כי יש להחזיר את ההתיישבות היהודית בעזה – מדובר בירידה של 5 אחוזים ביחס לפברואר. כמו כן 7 אחוזים השיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית (עלייה של 2 אחוזים ביחס לפברואר). נראה כי ככל שנחלשה דריסת הרגל של צה"ל ברצועה, וההישגים בשטח התמעטו כתוצאה מסיום שלב הלחימה העצימה, כך גם התפוגגו שאיפותיו של הציבור להתבססות ריבונית קבועה בשטח.

מגמה זו השתקפה גם בתוצאות סקר המכון העוקב שנערך ב־14–16 באפריל 2024, ובחן פעם נוספת את עמדות הציבור בנוגע למציאות ברצועת עזה "ביום שאחרי". ניתן לזהות ביחס למארס ירידה של 5 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי יש לכונן ממשל צבאי ישראלי קבוע בעזה (22 אחוזים). כמו כן ניכרת עלייה משמעותית של 16 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית (23 אחוזים) לצד ירידה משמעותית של 11 אחוזים בשיעור הנשאלים שהשיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לנאמנות בין־לאומית (28 אחוזים). ניתן גם לזהות יציבות בשיעור הנשאלים שהשיבו כי יש להחזיר את ההתיישבות היהודית בעזה (20 אחוזים).

תרשים 56: המציאות בעזה ביום שאחרי המלחמה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אפריל 2024

באותו הסקר – לשאלה "באילו תנאים יש לאפשר את העברת השליטה ברצועת עזה לרשות הפלסטינית?" 41 אחוזים השיבו כי אין לאפשר זאת בשום מצב, 24 אחוזים השיבו כי יש לאפשר זאת רק אם יעמוד בראשה נשיא המכיר בקיומה של מדינת ישראל ותהיה נוכחות בין-לאומית, 27 אחוזים השיבו כי יש לאפשר זאת רק אם יעמוד בראשה נשיא המכיר בקיומה של מדינת ישראל ותבוצע רפורמה, ו-6 אחוזים השיבו כי יש לאפשר זאת בכל מקרה. עם זאת ייתכן כי חידוש התמרון באזורים שבהם כבר תמרן צה"ל, והרחבת התמרון לאזורים חדשים כגון רפיח עוררו בקרב הציבור את התחושה כי ההישגים המבצעיים טרם מוצו, וכי דרושה התבססות צבאית באזור לנוכח סימנים להתאוששות חמאס באזורים שבהם כבר הוכרזה שליטה של צה"ל.

סקר המכון שנערך ב-16–19 במאי 2024, ובחן באיזו מידה הסכים הציבור עם אמירתו של גלנט שלפיה אסור לישראל לשלוט בעזה, הצביע על מחלוקת ברורה בתוך הציבור באשר לאופן שבו הוא תופס את עתיד הרצועה. בקרב ציבור הנשאלים היהודי 28 אחוזים מהנשאלים הסכימו מאוד עם האמירה, 22 אחוזים די הסכימו, 21 אחוזים לא כל כך

הסכימו עם אמירתו של שר הביטחון, ו־20 אחוזים לא הסכימו כלל עם האמירה. מפילוח הנשאלים היהודים על פי עמדה פוליטית ניכר הבדל בתפיסות הימין לעומת הימין המתון בשאלה זו. בעוד 71 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כימין השיבו כי אינם מסכימים עם אמירתו של גלנט, רק 38 אחוזים מהנשאלים שהזדהו כימין מתון השיבו באותו אופן. לעומת זאת 51.5 אחוזים השיבו כי הם מסכימים עם אמירתו של גלנט, לעומת 24 אחוזים בלבד בקרב נשאלים שהזדהו כימין.

מאותו הסקר עלה גם שבקרב הציבור היהודי 37 אחוזים מתנגדים מאוד לפתרון שתי מדינות לשני עמים כחלק מהנורמליזציה עם ערב הסעודית, 20 אחוזים די מתנגדים, 20 אחוזים די תומכים, 10 אחוזים תומכים מאוד, ו־14 אחוזים השיבו שאינם יודעים. כמו כן לשאלה בסקר זה "האם את/ה תומך/ת בהקמת מדינה פלסטינית או מתנגד להקמתה?" בקרב ציבור הנשאלים היהודי 54 אחוזים התנגדו, 27 אחוזים השיבו כי הם תומכים בתנאים מסוימים – פירוז היכולות הצבאיות ללא זכות שיבה לפלסטינים, 9 אחוזים השיבו כי הם תומכים בהסכם נורמליזציה עם ערב הסעודית, ו־8 אחוזים השיבו כי אינם יודעים.

סקר שערך המכון בין 12 ל־15 בספטמבר 2024, ממחיש שוב את המחלוקת בנוגע למציאות שצריכה להתקיים ביום שאחרי המלחמה.³⁷ בקרב הנשאלים מהציבור היהודי 20 אחוזים השיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לרשות פלסטינית מתוקנת (שתכלול הכרה במדינת ישראל ותממש תוכנית חינוך לדו־הרדיקליזציה), 28 אחוזים השיבו כי יש להעביר את השליטה ברצועת עזה לנאמנות בין־לאומית (כשלב מעבר), 21 אחוזים השיבו כי יש לכונן ממשל צבאי ישראלי קבוע ברצועה, 23 אחוזים השיבו כי יש להחזיר את ההתיישבות היהודית בעזה, ו־8 אחוזים השיבו כי אינם יודעים.

כמו כן עולה מהסקר כי בקרב הציבור היהודי מרבית הציבור (60 אחוזים) מוטרד במידה נמוכה מאוד מהמצב ההומניטרי ברצועת עזה, 22 אחוזים מוטרדים מכך במידה נמוכה, 11 אחוזים מוטרדים במידה רבה, 4 אחוזים בלבד מוטרדים במידה רבה מאוד, ו־3 אחוזים השיבו כי אינם יודעים. ניתן גם ללמוד מהסקר כי יותר משליש מהציבור היהודי (38 אחוזים) מתנגד מאוד לפתרון של שתי מדינות לשני עמים במסגרת קואליציה עם מדינות ערב המתונות, כרבע מהציבור היהודי די תומך (23 אחוזים), 19 אחוזים די מתנגדים, 8 אחוזים תומכים מאוד, ו־12 אחוזים אינם יודעים מה דעתם בנוגע לפתרון זה.

37 נוסח השאלה והתשובות האפשריות שונו בהשוואה לשאלה בנושא זה שנשאלה בחודשים הקודמים.

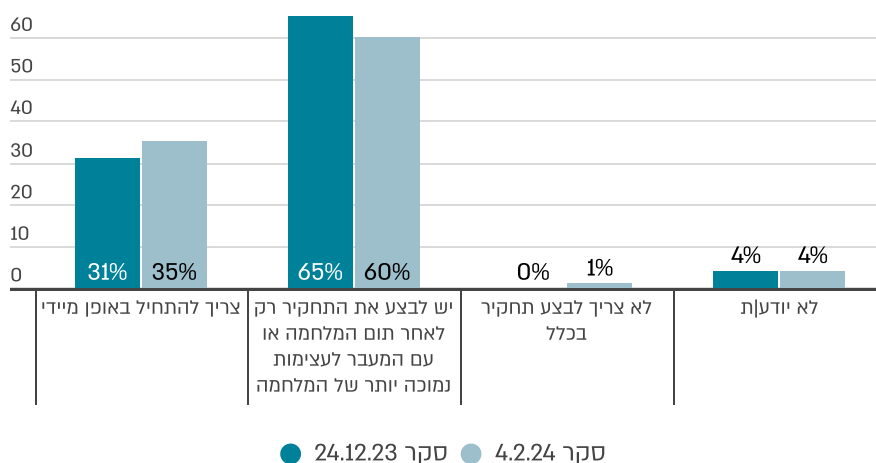
אמון הציבור

עמדות הציבור בנוגע לתחקירי צה"ל

בימי הלחימה העצימה הביע רוב הציבור התנגדות לכוונה לבצע תחקירים פנימיים בצה"ל, התנגדות שנחלשה ככל שהפכה הלחימה לפחות עצימה. לפי סקר המכון שנערך ב־1-4 בפברואר 2024, השיבו 60 אחוזים שיש לבצע את התחקיר רק לאחר תום המלחמה או עם המעבר לעצימות נמוכה יותר של המלחמה. מדובר בירידה של 5 אחוזים ביחס לשיעור הנשאלים שהשיבו באותו אופן בסקר שנערך ב־21-24 בדצמבר 2023. כמו כן ניתן לזהות באותו הסקר עלייה של כ־4 אחוזים (בהשוואה לסקר שנערך ב־21-24 בדצמבר 2023) בשיעור הנשאלים שהשיבו כי צריך להתחיל את התחקירים באופן מיידי.

תרשים 57: מועד תחילת התחקירים של אירועי 7 באוקטובר

האם אתם מסכים/ה לא עם הטענה הבאה: יש לבצע תחקיר של אירועי 7 באוקטובר ושל מה שגרם להם.

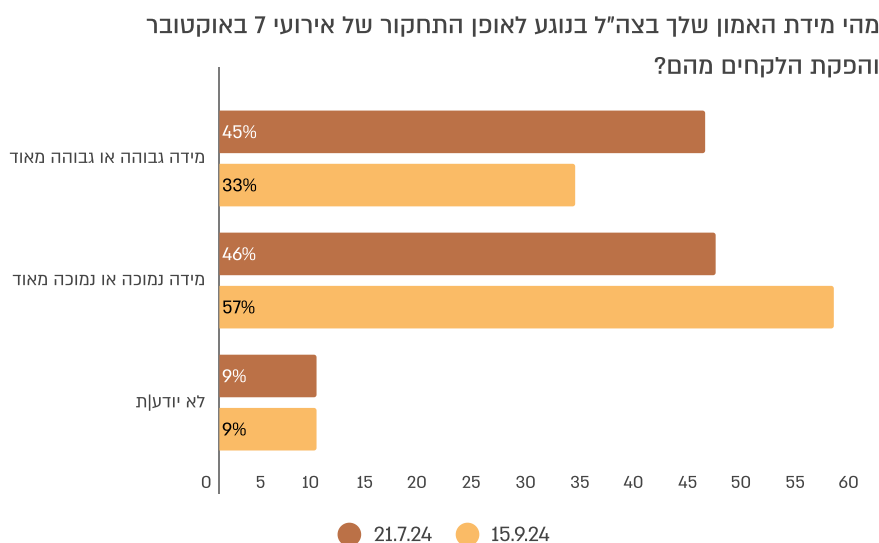
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, פברואר 2024

הצבא – שסבר כי חרף התנגדות הציבור יחזק פרסום התחקירים את אמון הציבור בו במהירות, לאחר שישקף לציבור את תהליך הפקת הלקחים מהמלחמה – לא בהכרח השיג את התוצאה הרצויה. נמתחה ביקורת ציבורית על כך שלא ברור מהו העיקרון המכוון את

סדר ביצוע התחקירים ואת ההחלטה אילו תחקירים יפורסמו לציבור. זאת בין היתר בשל טענות שעלו כי תחקירים מסוימים הסתיימו ומסקנותיהם מאפשרות לבצע מינויים מסוימים, אך הם לא נחשפו לציבור. גם פרסום תחקירים לא תרם בהכרח לחיזוק אמון הציבור. כך למשל פרסום תחקיר קיבוץ בארי, אשר עסק בעיקר בדרג הטקטי, עורר ביקורות נוקבות בנוגע לשני היבטים עיקריים: מידת הדיוק שלו והעובדה שעסק בעיקר בדרג הטקטי ויצר תחושה שהאשמה מוטלת על הלוחמים בשטח, בשעה שטרם התחילו תחקירים העוסקים בדרג הפיקוד הבכיר. חיילים בשטח שלקחו חלק בלחימה, הטילו ספק באמינותם של סעיפים שונים בתחקיר. כך למשל לוחמי שלדג טענו כי נלחמו ללא הפסקה בקיבוץ במהלך כל היום, וגם ביחידת הלוחמה בטרור הטילו ספק באמינותו של סעיף התחקיר של צה"ל, ולפיו המתניו 60 מלוחמי היחידה במשך שעה מחוץ לשער הקיבוץ ולא נכנסו להילחם משום שהמתניו להגעת מפקדם. פניות של התקשורת אל צה"ל הביאו מצידו לבחינה מחודשת של הפרטים ולבירור האם נפלה שגיאה עובדתית בתחקיר שפורסם. הסערה הציבורית בעניין ה"חורים" בתחקיר באה לידי ביטוי גם בסקר המכון שנערך ב-17-21 ביולי 2024. 36 אחוזים מהנשאלים היהודים גילו מידת אמון גבוהה באופן שבו תחקיר צה"ל את עצמו. 30 אחוזים גילו מידת אמון נמוכה, 16 אחוזים גילו מידת אמון נמוכה מאוד, ו-9 אחוזים גילו מידת אמון גבוהה מאוד. בעקבות הביקורת הציבורית הוחלט בצה"ל לדחות לאוגוסט 2024 את פרסום תחקיר ניר עוז, הקיבוץ שהפך לסמל ההפקרה ב-7 באוקטובר. עד מועד כתיבת מסמך זה טרם פורסם התחקיר, אולם עיקריו הודלפו בסוף יולי 2024 בפרסומים שונים בתקשורת, ולפיהם הפיקוד הבכיר כשל בהבנת תמונת המצב וניהול הכוחות בשטח. באוגוסט 2024 הודלפו לתקשורת עיקרי תחקיר כפר עזה. הממצאים שפורסמו הצביעו על כשלים בתגובת צה"ל לרבות חוסר תיאום בין הכוחות, השתלטות איטית על הקיבוץ ופינוי לא מסודר של התושבים. כמו כן עלה מהממצאים כי כוחות צה"ל עמדו בשער הקיבוץ, אך לא נכנסו אליו בשעות הקריטיות של הטבח. צה"ל טען כי ההדלפות אינן מדויקות. ניתן להסיק כי ההתפתחויות שתוארו – לרבות הזנתו של הציבור בהדלפות, מאחר שצה"ל לא פרסם את סדרת התחקירים שהבטיח לפרסם עד הקיץ – עוררו בקרב הציבור תחושות של חוסר הגינות וחוסר שקיפות, והן ערערו באופן משמעותי את האמון בצה"ל בנוגע לסוגיית התחקירים. סקר המכון שנערך ב-12-15 בספטמבר 2024, מצביע על ירידה של כ-12 אחוזים בשיעור הנשאלים במגזר היהודי שגילו מידת אמון גבוהה או גבוהה מאוד וכן על עלייה משמעותית של 11 אחוזים בשיעור הנשאלים במגזר היהודי שגילו מידת

אמון נמוכה או נמוכה מאוד בצה"ל בנוגע לאופן התחקור של אירועי 7 באוקטובר והפקת הלקחים מהם.

תרשים 58: האמון בצה"ל בנוגע לאופן התחקור של אירועי 7 באוקטובר והפקת הלקחים מהם

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

היחסים בין הדרג המדיני ובין הדרג הצבאי

המתיחות בין הדרג המדיני לדרג הצבאי הגיעה לשיאים חדשים לאחר סיום התמרון העצים. על רקע אירוע רב נפגעים ברצועה כשבועיים לאחר סיום שלב ב, התגבר השיח הציבורי על תכלית המשך הלחימה והאפשרות להשיג את המטרות שהוצבו. זאת לצד המשך הטחת האשמה על ידי הדרג המדיני בצה"ל בנוגע למחדלי 7 באוקטובר וכן ניסיונות חוזרים ונשנים של הדרג המדיני למתג את צה"ל כאחראי הבלעדי לדשדוש שהחל להיות מורגש ברצועת עזה ולחוסר המענה הביטחוני שהורגש במשך חודשים רבים בגזרה הצפונית. זאת חרף העובדה שהמהלכים הצבאיים בשתי הגזרות הם פועל יוצא של מדיניות הנקבעת על ידי הדרג המדיני.

הציבור קיבל רמזים שונים בתקשורת לכך שגם בתוך הקבינט בימי ממשלת החירום היו חברים שהתקוממו נגד מצב זה. במכתב אזהרה ששיגר הרמטכ"ל לשעבר וחבר הקבינט לשעבר גדי איזנקוט אל הקבינט בפברואר 2024, הוא טען כי "שלושה חודשים לא התקבלו החלטות קובעות. המלחמה מתנהלת ללא מהלכים משמעותיים להשגת הישגים אסטרטגיים".³⁸

המחלוקת בין הדרגים באה לידי ביטוי גם בשאלת אופן הטיפול בסוגיית החטופים. בעוד צה"ל הדגיש שוב ושוב כי לא ניתן להשיב את כל החטופים בפעולות צבאיות, ובכך רמז להכרחיות המהלך המדיני בצד הפעולות הללו, הדרג המדיני המשיך לדבוק ברעיון השגת כלל מטרות המלחמה, אף שכבר היה ברור לכול כי לא ניתן למוטט את חמאס וגם להשיב את כל החטופים. מי שטיפח את אשליית השווא הזו הקפיד לנתק את עצמו מהכישלונות המחדדים את הניגוד בין המטרות. זאת נעשה על ידי ניכוס תקשורתי של הישגי חילוף חטופים חיים וניכור תקשורתי מהתרחיש השכיח יותר – איתור גופות חטופים והשבתן לארץ. נושא נוסף ששיקף את המחלוקת בין הדרגים היה הסיוע ההומניטרי שהעבירה ישראל אל רצועת עזה. בסוף ינואר 2024 – עם הימשכות ההפגנות הרציפות בכרם שלום, שמטרתן הייתה לשבש את העברת הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה – הוחלט בצה"ל על הרחבת השטח הצבאי הסגור שהוכרז כדי למנוע גישה לאזור. בתגובה חסמו המוחים (בהם חבר הכנסת צבי סוכות) את נמל אשדוד, שממנו הגיעה האספקה ההומניטרית.

סוגיה נוספת – שבה היה ניתן לזהות ניכור מכון של הדרג המדיני ותיגו של צה"ל כאחראי, אף שהיא מושפעת ישירות מהחלטת הדרג המדיני – היא מדיניות פינוי המאחזים ביהודה ושומרון. בינואר 2024 – בשל הקרב על הסמכויות באזור בין גלנט לסמוטריץ' (מתוקף היותו של האחרון שר במשרד הביטחון) – תקפו חברי קואליציה את אלוף פיקוד המרכז דאז יהודה פוקס בטענה שעקף סמכות. שר הביטחון גיבה את האלוף בדבריו: "אני פונה לאנשי הציבור: אם בשל קמפיין פוליטי אתם זקוקים לתקוף מישהו, תקפו אותי – לא את קציני צה"ל".³⁹

חוק הגיוס היה מקרה נוסף שבו סוגיה פוליטית במהותה מגולגלת לפתחו של הדרג הצבאי. אולם בניגוד ליתר המקרים בחר צה"ל לכרוך את עצמו לסוגיה, כשנקב בפני בג"ץ

³⁸ "מאיים על מצב המדינה: האזהרה של איזנקוט לחברי הקבינט והעקיצה לנתניהו", **מעריב אונליין**, 19 בפברואר 2024, <https://www.maariv.co.il/news/politics/Article-1077561>.

³⁹ אלישע בן קימון, "בקואליציה תוקפים את אלוף הפיקוד אחרי פינוי מאחזים: 'אקט של נקמה'. גלנט: 'כוונו את האש אלי'", **ynet**, 9 בינואר 2024, <https://tinyurl.com/2t6v6b6c>.

במספר המשרתים שלו הוא זקוק מקרב החרדים, ובכך מיצב את עצמו כאחראי לגיוס חרדים. צה"ל אף "הגדיל" לעשות ויזם מפגשים עם רבנים מובילים. גם מהלך זה הוביל להתערבות רבה יותר של הצבא בסוגיה שהיא פוליטית במהותה, ואין בכוחו להכריע בה. כך למשל בניגוד להנחיית היועצת המשפטית כי אין להבחין בין מי שהוא תלמיד ישיבה ובין מי שאינו לומד שם, דווח כי ראש חטיבת תכנון ומנהל כוח האדם תת־אלוף שי טייב הבטיח לגורמים בהנהגה החרדית כי יסייע בביטול צווי גיוס למי שיוגדרו על ידם אברכים או תלמידי ישיבה.

במקביל ניתן היה לזהות התחלה של שיח ביקורתי בתקשורת וברשתות החברתיות בנוגע לקידומם של קצינים אשר נושאים באחריות למחדל 7 באוקטובר. דוגמה בולטת לכך הייתה הדיון הציבורי הנוקב בנוגע להתנהלותו של תת־אלוף ברק חירם ב־7 באוקטובר, להחלטות שונות שקיבל במהלך הלחימה ולהיותו ראוי לקידום. היו שניסו בקרב הדרג הפוליטי להאשים את צה"ל בפוליטיזציה בשל היותו של תת־אלוף חירם דתי־לאומי ותושב התנחלות. שחרורו מצה"ל של תת־אלוף עופר וינטר נתפס גם הוא כהוכחה לאפליית קצינים מן המחנה הדתי־לאומי. זאת בשל העיסוק שהפך קולני יותר ויותר, בקרקע גידולם של הרוגי המלחמה עד כדי "ספירת הרוגים", שהדגישה כמה רבים מבני המגזר הזה נפלו בקרב.

על רקע זה דבריו של תת־אלוף דן גולדפוס, מפקד אוגדה 98 דאז – שלא תואמו מראש עם דובר צה"ל – זכו להד רב באמצע מארס 2024. גולדפוס, שטען כי הוא מדבר מ"דם ליבו של הלוחם", אמר כי על הדרג המדיני להיות ראוי ללוחמים שקיפחו את חייהם ולאנשי המילואים שנלחמים יחד וקרא "לדחוק את הקיצון ולאמץ את הביחד". כמו כן הוא הבטיח "לא להרפות" עד שהחטופים יחזרו, והתייחס בדבריו באופן מרומז לחוק הגיוס: "תוודאו שכולם לוקחים חלק".⁴⁰ הנאום זכה לביקורת בשל היותו של הדובר לובש מדים ובשל תוכנו. מתקפותיו של שר האוצר סמוטריץ' על צמרת הצבא בלטו במיוחד בהקשר זה. במארס 2024 התבטא סמוטריץ' נגד מינויי הרמטכ"ל, מכיוון שלשיטתו "עיסוק במינויים בתקופת מלחמה חמור גם כי הוא מעצב את צה"ל של השנים הבאות בצלמם ובדמותם של מפקדי

40 דן גולדפוס, "אתם חייבים להיות ראויים לנו": נאום תא"ל גולדפוס – ותגובות המילואימניקים", Ynet, 14 במארס 2024, <https://tinyurl.com/2zxnep6k>.

המטה הכללי הנוכחיים שכשלו".⁴¹ בעקבות הוויכוח בעניין תקציב הביטחון אמר סמוטריץ' באפריל 2024 כי "סיים לסמוך על הצבא בעיניים עצומות".⁴²

היחלשותו של מנגנון "השהיית הביקורת" וההשפעה על האמון בצה"ל

בראשית המלחמה נראה היה כי הציבור הציב את אירועי 7 באוקטובר במעין מנגנון השהיה, והמשיך להביע מידת אמון גבוהה בצה"ל. עם זאת לאחר סיום התמרון העצים וככל שהמלחמה התמשכה אך ירדה בעצימותה, היו ביטויים לכך שמנגנון "השהיית הביקורת" הזה אינו פועל עוד.

הפערים – שהתגלו במהלך התמרון בין מידת האמון שהביע הציבור בצבא ככלל וביכולתו לנצח במערכה, ובין מדדי אמון אחרים, שנשענו על חשיבה רציונלית יותר והתייחסות קונקרטיה ליכולותיו של הצבא – המשיכו להתקיים, והירידה בכל מדדי האמון יצרה תמונה מדאיגה. יתר על כן, היו אינדיקציות לכך שהתמשכות המלחמה לצד עיסוק בלתי נמנע בסוגיות חברתיות וערכיות עלולה להוביל גם לירידה בסוג האמון הנשען על הזיקה הרגשית, דבר המעורר חשש לגבי המגמות בעתיד. ניכר היה כי צעדים שבעבר נתפסו ככאלה שעשויים לסייע בשיקום האמון, דוגמת פרסום תחקירים והתפטרויות, אינם מצליחים בהכרח להשיג את התוצאה המקווה, וזהו סימן המבשר רעות לגבי תהליך שיקום האמון.

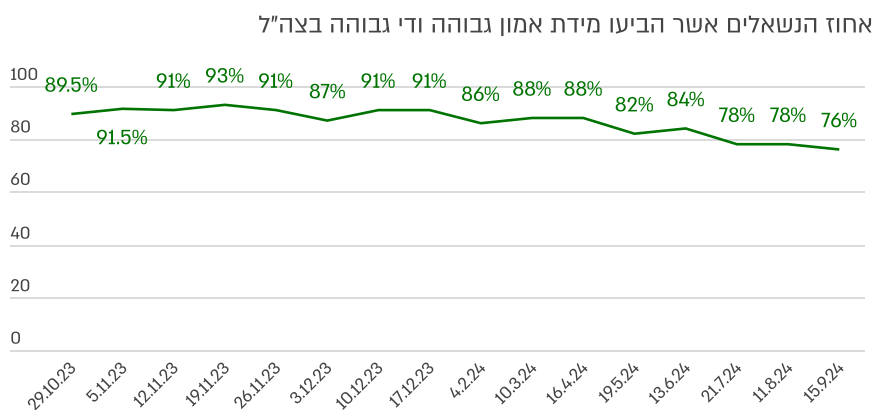
אף שהאמון הכללי בצבא היה במגמת ירידה, הוא נותר גבוה; בסקר שהתקיים ב־12-15 בספטמבר 2024, הביעו 76 אחוזים מהנשאלים אמון במידה גבוהה ודי גבוהה בצבא, אך יש להדגיש כי גם נתון זה ביטא ירידה משמעותית (15 אחוזים) לעומת הנתון המקביל בסקר שהתקיים ב־14-17 בדצמבר 2023, לקראת סיום התמרון העצים. מדדים אחרים שבחנו את מידת האמון בצבא, הצביעו על ירידה משמעותית אף יותר באמון. כך למשל בתשובה לשאלה "האם צה"ל ינצח במלחמה בעזה?" רק 66 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי השיבו בחיוב. מדובר בירידה של 26 אחוזים מנתון השיא של שאלה זו בשבוע השני למלחמה ושל 17 אחוזים מהפעם האחרונה שבה נשאלה במהלך התמרון העצים, ב־14-17 בדצמבר 2023, אז השיבו 83 אחוזים כי צה"ל ינצח. גם בתשובה לשאלה "האם צה"ל ינצח במערכה בצפון?" חלה ירידה של 16 אחוזים בקרב הנשאלים שענו כי הם בטוחים או

⁴¹ טל שלו, "סמוטריץ' קרא לנתניהו לעצור את סבב המינויים בצה"ל: 'עיצוב בדמותם של המפקדים – שכשלו'", וואלה, 17 במרץ 2024, <https://tinyurl.com/3vtv4xhz>.

⁴² אמיר איבגי, גלי צה"ל, 17 באפריל 2024, <https://tinyurl.com/r7h9c622>.

חושבים שהוא ינצח, בהשוואה לממצאים בסקר שנערך בשבוע הראשון למלחמה, וירידה של 6 אחוזים לעומת ממצאי הסקר שנערך ב־14-17 בדצמבר 2023.

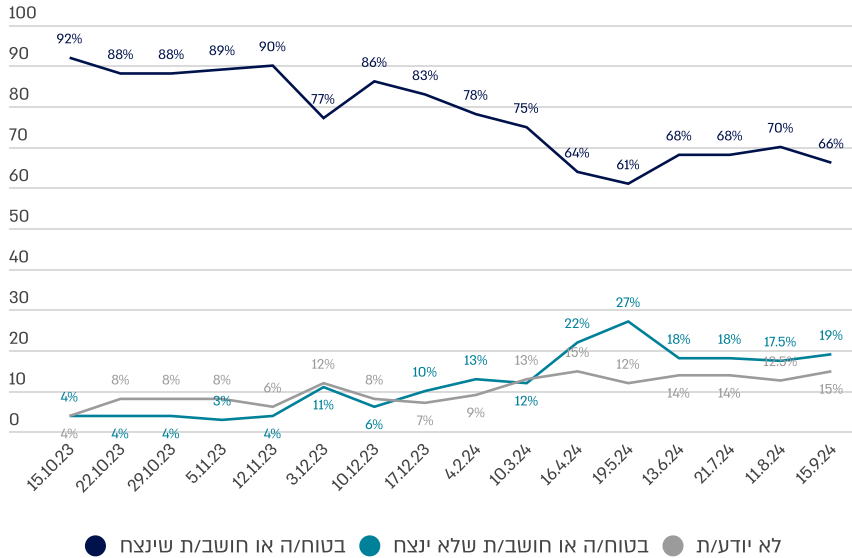
תרשים 59: אמון בצה"ל

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

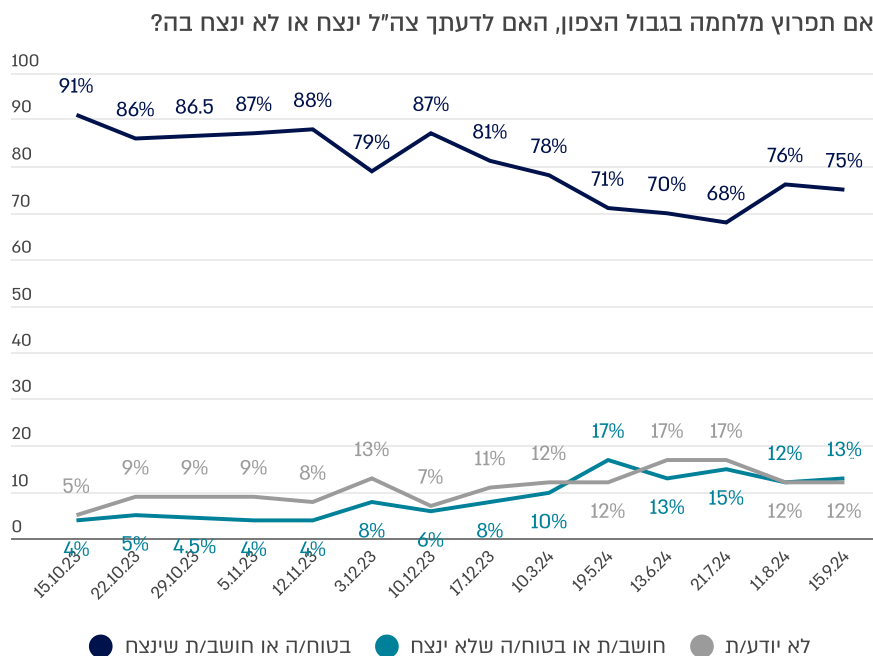
תרשים 60: ניצחון צה"ל במלחמה בעזה

האם לדעתך צה"ל ינצח או לא ינצח במלחמה בעזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

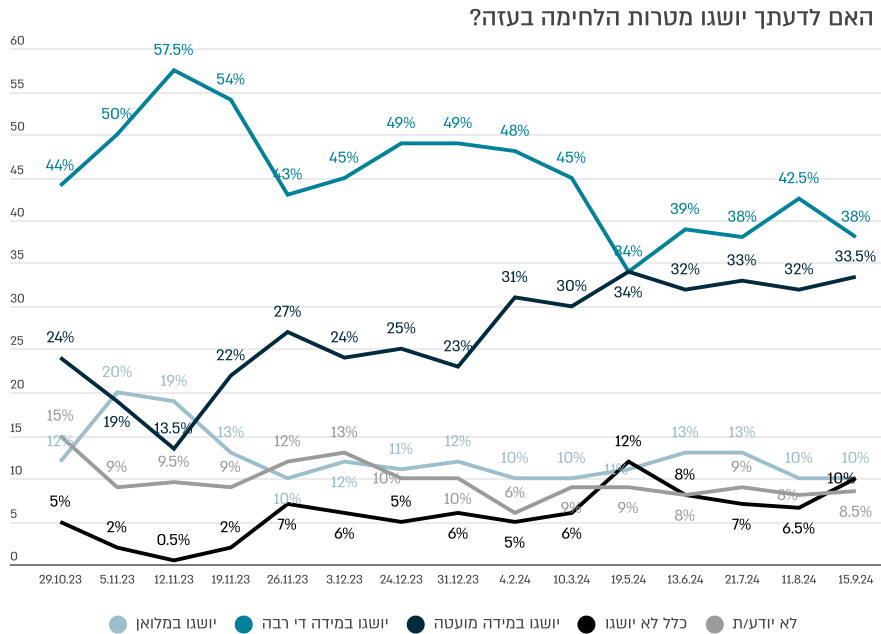
תרשים 61: ניצחוננו של צה"ל במלחמה בצפון

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

בנוגע לשאלה "האם יושגו מטרות הלחימה בעזה?" בסקר ספטמבר 2024 השיבו 48 אחוזים מהנשאלים כי הן יושגו במלואן או במידה די רבה, לעומת 56 אחוזים בשבוע השלישי למלחמה, ו־61 אחוזים בסקר שהתקיים ב־28–31 בדצמבר 2023. גם האמון ברמטכ"ל ירד משמעותית בתקופה הזו. בסקר שהתקיים בספטמבר 2024 הוא עמד על 46 אחוזים, ירידה של 22 אחוזים בהשוואה לסקר שהתקיים לקראת סיום התמרון העצים, ב־21–24 בדצמבר 2023, אז הוא עמד על 68 אחוזים. שיעור הנשאלים שהביעו מידת אמון גבוהה בדיווחי דובר צה"ל עמד בסקר ספטמבר 2024 על 63 אחוזים – ירידה של יותר מ־20 אחוזים משיעורם במהלך נובמבר ודצמבר 2023.

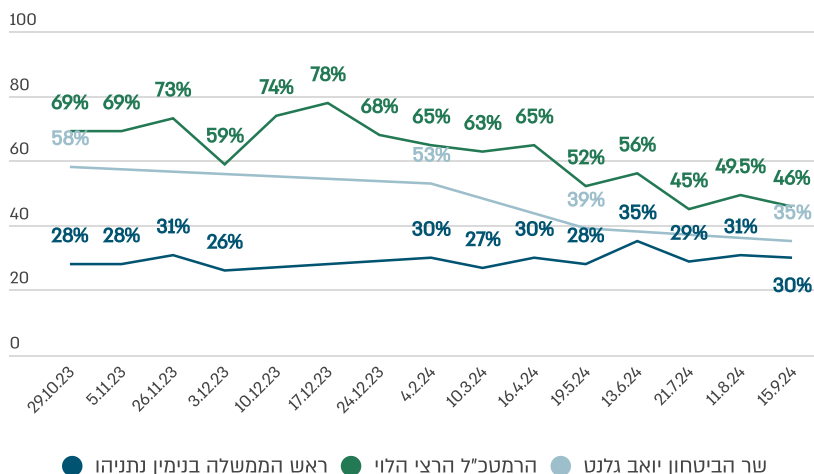
תרשים 62: השגת מטרות הלחימה בעזה

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

תרשים 63: אמון באישים: הרמטכ"ל, ראש הממשלה ושר הביטחון

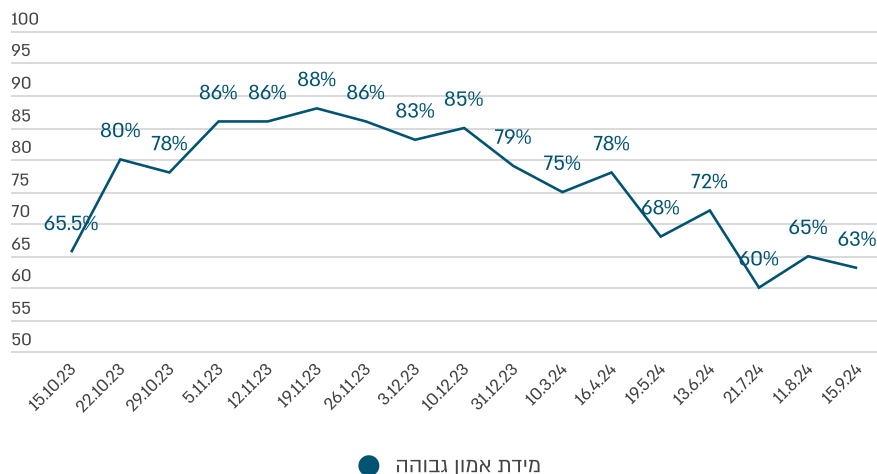
אחוז הנשאלים שהביעו מידה גבוהה ודי גבוהה של אמון באישים

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

תרשים 64: אמון בדיווחי דובר צה"ל

מהי מידת האמון שלך בדיווחי דובר צה"ל במהלך הלחימה בעזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

חוסר האמון בצבא אינו משתקף רק במענה לשאלות ישירות הנוגעות למידת האמון ביכולותיו של הצבא, אלא גם בנתונים ובהתבטאויות המשקפים את נכונותו של הציבור להסתמך על הצבא. כך למשל גם אחרי שהצבא כבר הכריז כי ניתן לשוב למרבית יישובי הנגב המערבי, השיבו מרבית הנשאלים (58 אחוזים) בסקר המכון שהתקיים ב־14–16 באפריל 2024, כי המציאות הביטחונית בנגב המערבי אינה מאפשרת חזרה ליישובים. כמו כן כבר בסקר שהתקיים ב־16–19 במאי 2024, לשאלה "התאריך 1 בספטמבר 2024 סומן על ידי גורמים שונים כמועד שבו ישובו תושבי הצפון לביתם. באיזו מידה הינך סבור/ה כי תושבי הצפון אכן יוכלו לשוב לביתם עד לתאריך זה?" השיבו 70 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי כי הם חושבים או בטוחים שלא יוכלו לשוב לביתם עד לתאריך זה. נתון זה התפרש אף הוא כהטלת ספק מוצדקת ביכולות הצבא, כפי שהתברר בהמשך.

ביטויים נוספים לקושי להסתמך על הצבא ניתן למצוא בשיח הציבורי הער, שבו נמתחה ביקורת על היעדר שינויים בהנחיות מצד פיקוד העורף על רקע הציפייה לתגובותיהן של איראן וחזבאללה לחיסולי פואד שוכר ואסמאעיל הנייה. אף שפיקוד העורף שב והדגיש כי אין שינוי בהנחיות, ואם יהיה צורך דובריו יעדכנו וינחו את הציבור, השתררה בציבור תחושת בהלה, ורבים חשו כי הנחיות הצבא אינן תואמות את המציאות בשטח.

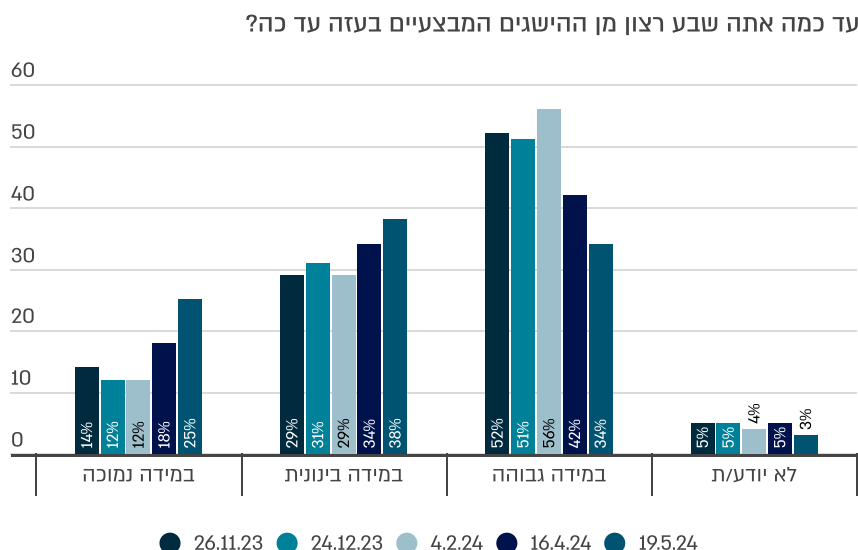
במהלך התקופה הזו נותרה מידת האמון בממשלה ובעומד בראשה נמוכה ויציבה. הנתון הראשון עמד על כ־20–24 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי, והנתונים במגזר הערבי היו נמוכים מכך במהלך מרבית התקופה. הנתון השני עמד על 27–35 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי, והנתונים במגזר הערבי היו נמוכים מכך במרבית התקופה. יתר על כן, בסקר שהתקיים ב־6–13 ביוני 2024, יותר ממחצית מהנשאלים במגזר הערבי (51 אחוזים) וכמעט מחצית מהנשאלים במגזר היהודי (43 אחוזים) העניקו לממשלה ציון נמוך או נמוך מאוד על ניהול המלחמה עד כה. גם בסוגיית הטיפול במפונים, שנבחנה בסקר שהתקיים ב־18–21 ביולי 2024, קיבלה הממשלה ציון נמוך מהנשאלים; 46 אחוזים מהנשאלים במגזר הערבי ו־52 אחוזים מהנשאלים במגזר היהודי השיבו כך. כצפוי נרשמה בשאלות אלו שונות משמעותית על רקע של עמדה אידאולוגית; נשאלים שהזדהו כימין נטו להעניק ציונים גבוהים יותר לממשלה.

קיימים מספר גורמים אפשריים לירידה במידת האמון במהלך השלב הפחות עצים של התמרון בעזה:

הגורם הראשון הוא כמובן עצם הירידה בעצימות הלחימה. ירידה זו מצמצמת את אפקט ה"התכנסות סביב הדגל" ותחושת האיום הקיומי שמחזקים את הזיקה הרגשית ומעלים

את מידת האמון בצבא. לצד הירידה בעצימות הלחימה גם התמשכות המלחמה הובילה לירידה בתחושת ההישג ובתפיסת היחס שבין האבדות להישגים. כך למשל בעוד בנובמבר ובדצמבר 2023 יותר מ־50 אחוזים מהנשאלים בסקרים שערך המכון הביעו שביעות רצון גבוהה מן ההישגים המבצעיים בעזה, בסקר שהתקיים ב־16–19 במאי 2024, השיבו כך רק 34 אחוזים מהנשאלים. הפער שבין תפיסת ההישגים של צה"ל בלחימה ובין העובדה שצה"ל המשיך לספוג אבדות קשות גם בשלב הפחות עצים של התמרון השפיע אף הוא על מידת האמון בצבא.

תרשים 65: שביעות הרצון מן ההישגים המבצעיים בעזה

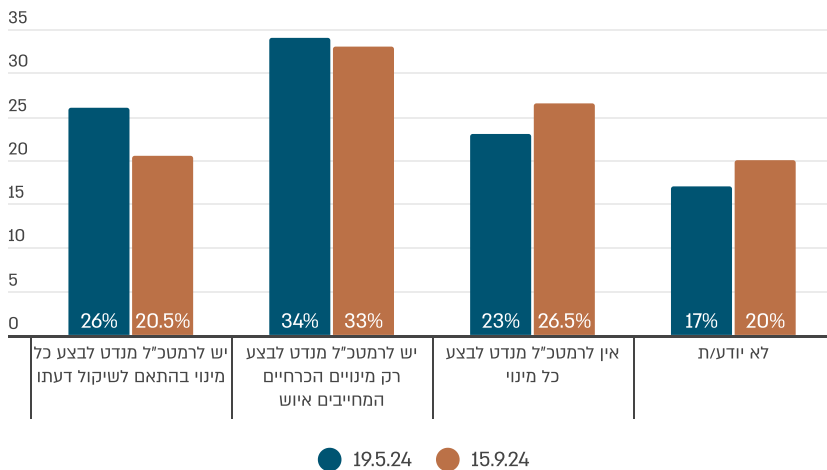
מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, מאי 2024

הגורם השני הוא עליית העיסוק בסוגיות פנימיות ופוליטיות במקביל לירידה בעצימות הלחימה. בחודשים האחרונים הייתה פוליטיזציה משמעותית של הצבא, הן בנוגע לסוגיות הנוגעות ללחימה והן בנוגע לסוגיות חברתיות בישראל, בפרט לנושא גיוס החרדים. כאמור הפוליטיזציה של הצבא משתקפת גם במתקפות תדירות על צה"ל ובכיריו מצד גורמים בדרג המדיני וגורמים אחרים המזוהים עם דרג זה. מתקפות אלו וביצוע פעולות שחלקים

בציבור אינם בהכרח מסכימים איתן (גם אם אינן נובעות מבחירה של הצבא) משפיעות אף הן על מידת האמון שהציבור רוחש לצה"ל. גם בנוגע לסוגיות שבהן יש לצבא שליטה רבה יותר על אופן הפעולה שלו, למשל הדרך שבה בחר להתנהל אל מול סוגיית גיוס החרדים, נדמה כי לא תמיד הוא בחר לפעול באופן שיסייע בחיזוק האמון והדימוי הציבורי שלו. הגורם השלישי שייתכן שהשפיע על ירידת מידת האמון הוא המינויים שביצע הרמטכ"ל. על פי סקר המכון שהתקיים ב־12-15 בספטמבר 2024, רק כ־21 אחוזים מהנשאלים השיבו כי לרמטכ"ל יש מנדט לבצע כל מינוי בהתאם לשיקול דעתו. כשליש מהנשאלים השיבו כי לרמטכ"ל יש מנדט לבצע רק מינויים הכרחיים המחייבים איוש, ואילו כ־27 אחוזים מהנשאלים השיבו כי לרמטכ"ל אין מנדט לבצע כל מינוי. הביקורת על המינויים מצד הציבור וגם מצד הממסד הפוליטי סדקה את הקונסנזוס בנוגע לצה"ל ותרמה להפחתת האמון בו.

תרשים 66: מנדט הרמטכ"ל למנות אלופים למטה הכללי

לאחרונה ביצע הרמטכ"ל סבב מינוי אלופים למטה הכללי. האם אתה סבור כי לרמטכ"ל יש מנדט לבצע סבב מינויים כזה?

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, ספטמבר 2024

צעדים משקמי אמון?

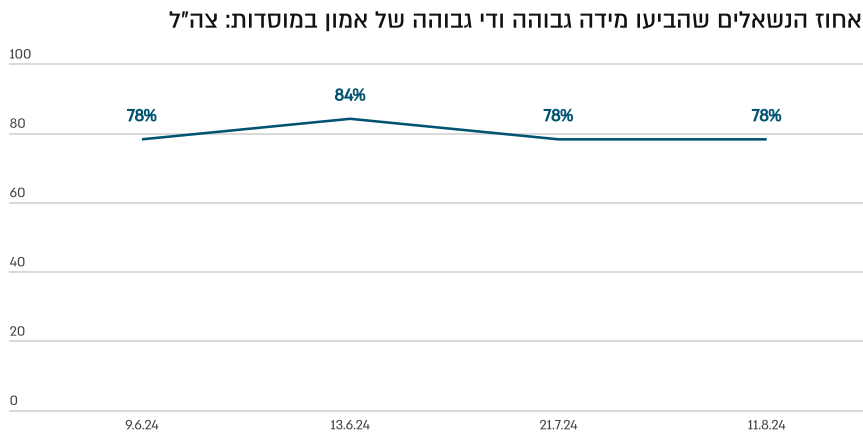
עניין מדאיג במיוחד בסוגיית האמון נוגע לעובדה שצעדים שנתפסו בעבר כצעדים בוני אמון, אינם בהכרח משיגים את התוצאה הרצויה. כך למשל בעוד הודגשה בעבר החשיבות של שקיפות ויציבות במתן מידע לציבור, בין היתר באמצעות התדריכים של דובר צה"ל, נצפתה ירידה משמעותית במידת האמון בדיווחי דובר צה"ל במקביל לירידה בעצימות הלחימה. לצד הירידה בנתוני הסקרים ניתן לראות כי גם בשיח הציבורי התרבו אירועים שבהם הטילו ספק באמינותן של הודעות דובר צה"ל, למשל בנוגע לנסיבות מותם של חטופים. עם ירידת עצימות הלחימה התפטרו מספר בכירים בצה"ל, צעד שבעבר נתפס ככזה שיכול לסייע בשיקום האמון. הבולט שבין המתפטרים היה ראש אגף המודיעין האלוף אהרון חליוה, שזכה לביקורת הן על מכתב ההתפטרות שפרסם, אשר נתפס ככזה שלא ביטא נטילת אחריות מספקת, והן על טקס המינוי של מחליפו בתפקיד, אשר נתפס כראוותני ולא הולם בתקופה קשה כל כך. חודשים לאחר מכן, זכתה התפטרותו של מפקד יחידת 8200 יוסי שריאל לתגובות דומות. נדמה היה כי ההתפטרות ונטילת האחריות שנלוותה להם, לא הצליחו לשכך את הכעס הציבורי על כישלונם של אגף המודיעין לתת התרעה למלחמה, ועל כן לא סייעו לחזק את אמון הציבור בצבא. יתר על כן, גם הצורך למנות מחליפים לאלו שהתפטרו עורר שיח ביקורתי, שייתכן שהוביל אף לפגיעה נוספת באמון.

במהלך התקופה הנידונה היו לצבא מספר הצלחות מבצעיות מרשימות, בהן סיכול המתקפה האיראנית, חילוץ החטופים במבצע "ארנון", חיסול בכיר חזבאללה פואד שוכר ובכיר חמאס אסמאעיל הנייה ומתקפת המנע לסיכול מתקפת חזבאללה. אולם גם הצלחות אלו לא השיגו את התוצאות המקוות. יש לציין כי הישגים מבצעיים, גם אם הם משפיעים לטובה על האמון, יכולים לסייע בשיקום האמון המקצועי, אולם יכולתם להשפיע על אובדן אמון ערכי היא מוגבלת עד לא קיימת, ולעיתים הם אף משיגים את התוצאה ההפוכה. כך למשל לצד התגובות החיוביות על הצלחותיו של חיל האוויר בסיכול המתקפה האיראנית באפריל, היו גם תגובות לא מעטות שתהו – אם החיל מסוגל לתפקד בצורה מרשימה כל כך, מדוע הוא לא הצליח לשנות את תמונת המצב באירועי 7 באוקטובר?

גם אם בחלק מהמקרים הצלחות מבצעיות מביאות לעלייה מסוימת במדדי האמון, ההשפעה שלהן היא לרוב קצרת טווח. כך למשל סקר יוני 2024 התקיים במקביל למבצע "ארנון". בהשוואה בין הנתונים שנאספו טרם המבצע (יש להדגיש כי הם אינם מדגם מייצג) ובין הנתונים שנאספו לאחר המבצע, ניכר היה שחלה עלייה במדדי האמון בצה"ל וברמטכ"ל. עם זאת כבר בסקר העוקב שנערך ב-21-18 ביולי 2024, הייתה ירידה במדדים

אלה. כלומר גם כאשר הצלחות משפיעות על מדדי האמון, השפעה זו היא קצרת טווח כל זמן שההצלחות נתפסות כנקודתיות. יתר על כן, נדמה כי הציבור מייחס משקל רב יותר להצלחות הנוגעות לסוגיית החטופים, כמו מבצע "ארנון", מאשר להצלחות הנוגעות להישגים טקטיים, כמו חיסול בכירים במחנה האויב.

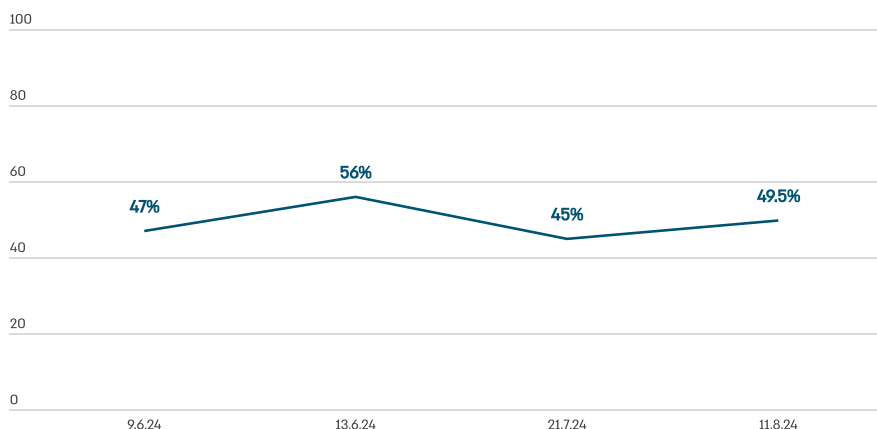
תרשים 67: אמון בצה"ל

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוגוסט 2024

תרשים 68: אמון ברמטכ"ל

אחוז הנשאלים שהביעו מידה גבוהה ודי גבוהה של אמון באישים: הרמטכ"ל הרצי הלוי

מקור: סקר המכון למחקרי ביטחון לאומי, אוגוסט 2024

כך למשל בסקר שהתקיים ב-7-11 באוגוסט 2024, לשאלה "באיזה אופן לדעתך השפיעו חיסולי פואד שוכר ואסמאעיל הנייה על מצבה הביטחוני הכללי של מדינת ישראל?" רק 44 אחוזים מהנשאלים השיבו כי הם די שיפרו או שיפרו מאוד את המצב הביטחוני, 34 אחוזים השיבו כי הם לא שיפרו ולא הרעו, ו-15 אחוזים אף השיבו כי הם הרעו אותו. לנוכח העובדה כי בכירי צה"ל מקפידים להדגיש שלא ניתן יהיה להשיב את כל החטופים בפעולות צבאיות, ובעקבות מותם של חטופים כתוצאה ישירה או עקיפה מפעולות צה"ל, נדמה כי לא ניתן לראות בערוץ פעולה זה אמצעי לשיקום האמון. לבסוף, ראוי לציין כי גם כשיש לצה"ל הצלחות משמעותיות, לא תמיד ניתן לשתף את הציבור במלוא הפרטים, ולעיתים גם כאשר פרטים מתפרסמים לציבור, אין ודאות שהוא מבין את המשמעות האסטרטגית של הצלחות אלו. אינדיקציה לכך ניתן לראות למשל בסקר מאי 2024. לשאלה "באיזו מידה ברורים לך תמונת הלחימה והישגי צה"ל בגזרה הצפונית?" כמעט 70 אחוזים מהנשאלים היהודים השיבו במידה נמוכה או נמוכה מאוד. מכאן שלא ניתן להסתמך על הישגים מבצעיים כאמצעי שישנה בצורה דרמטית את תמונת האמון בצבא.